

Republika Srbija

FISKALNI SAVET

**Dugoročna projekcija penzijskog sistema Srbije od
2025 do 2070. godine**

Beograd, 31. mart 2026. godine

REZIME

Ova studija predstavlja prvu zvaničnu dugoročnu projekciju penzijskog sistema Srbije, izrađenu u skladu sa metodologijom Evropske unije, sa ciljem procene finansijske održivosti i adekvatnosti sistema u periodu od 2025. do 2070. godine.

Rezultati ukazuju da će Srbija, kao i većina evropskih zemalja, biti suočena sa intenzivnim demografskim starenjem – smanjenjem radno sposobnog stanovništva i rastom udela starijih, što će povećati pritiske na penzijski sistem i pogoršati odnos osiguranika i penzionera. Uprkos tome, postojeći institucionalni okvir, posebno proširena švajcarska formula sa automatskim stabilizatorom, obezbeđuje dugoročnu finansijsku stabilnost. Rashodi za penzije ostaju na oko 10% BDP, dok doprinosi pokrivaju dominantan deo troškova.

Istovremeno, očekuje se umereno smanjenje odnosa penzija i zarada, ali uz kontinuirani realni rast penzija tokom čitavog projekcionog perioda. U srednjem roku, pritisci na smanjenje odnosa penzija i plata će biti ograničeni usled očekivanog nastavka trenda povećanja zaposlenosti, pozitivnijih migracionih tokova i činjenice da se čitava baby-boom generacija već penzionisala. U dugom roku se ovi pozitivni efekti iscrpljuju, što vodi dodatnom smanjenju odnosa penzija i plata na nivo ispod 40%, načelno u skladu sa očekivanjima u uporedivim evropskim državama.

Pad odnosa penzija i plata u dugom roku može se u velikoj meri preduprediti postepenim povećanjem starosne granice za penzionisanje u srednjem roku, u skladu sa očekivanim produženjem životnog veka. Dobrovoljna privatna štednja predstavlja potencijalni instrument za povećanje prihoda u starosti, ali postojeći sistem privatnih penzijskih fondova je neefikasan i zahteva temeljnu reformu ako se želi da postane relevantan izvor penzijskih prihoda u budućnosti.

Sadržaj:

1. UVOD.....	3
2. METODOLOŠKI I ORGANIZACIONI OKVIR ZA IZRADU PROJEKCIJA.....	6
3. OČEKIVANA DEMOGRAFSKA KRETANJA.....	8
4. OČEKIVANA KRETANJA U PENZIJSKOM SISTEMU SRBIJE	11
5. POREĐENJA OČEKIVANIH ISHODA U SRBIJI I ZEMLJAMA EU	19
6. ALTERNATIVNI REFORMSKI SCENARIJI	23
7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA	29

1. UVOD

Javni penzijski sistemi predstavljaju najdugoročnije, i u većini evropskih zemalja, najveće pojedinačne programe državnih rashoda. Izmene odredbi kojima se uređuju državni penzijski sistemi mogu proizvesti posledice decenijama nakon njihovog inicijalnog usvajanja. Konkretno, za mlade radnike koje tek ulaze na tržište rada očekuje se da će sledećih 40 godina uplaćivati penzijske doprinose, zatim u proseku oko 20 godina primati penzijsku naknadu, uz mogućnost da njihovi naslednici dodatnih 10 ili 15 godina primaju naknade u vidu porodičnih penzija. Otuda odgovorno i održivo upravljanje javnim penzijskim sistemom zahteva razmatranje i oslanjanje na dugoročne projekcije, budući da današnje izmene penzijskog zakona mogu, i po pravilu imaju, posledice i do 70 godina u budućnosti.

Višedecenijski karakter javnog penzijskog sistema bio je prepoznat još u inicijalnom Zakonu o osiguranju radnika 1922. godine u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. U članu 28 ovog zakona bila je propisana obaveza održavanja finansijske stabilnosti penzijskog sistema na način da akumulirane rezerve i očekivane buduće uplate od doprinosa moraju biti dovoljne da pokriju isplatu očekivanih penzijskih naknada (Altiparmakov, 2024). Na ovaj način jasno je definisana potreba za dugoročnim projekcijama kao osnovom za ocenu finansijske održivosti penzijskog sistema. Iako je javni penzijski sistem počeo sa funkcionisanjem 1937. godine u bivšoj Jugoslaviji, kao ni u Republici Srbiji, do današnjeg dana nije sprovedena nijedna zvanična dugoročna projekcija njegove finansijske održivosti.¹

Odsustvo dugoročne perspektive upravljanja javnim penzijskim sistemima bilo je prisutno u većem broju evropskih država. U periodu nakon drugog svetskog rata veliki broj evropskih zemalja povećavao je izdašnost penzijskih sistema, pre svega u vidu smanjenja starosne dobi za penzionisanje i usvajanja izdašnijih formulu za obračun i indeksaciju penzija. Ove izmene najčešće su rađene ne uzimajući adekvatno u obzir njihove dugoročne posledice, naročito u svetlu sve izraženijeg trenda demografskog starenja, oličenog u manjem broju rađanja dece i produženju životnog veka. Tako je bilo i u bivšoj Jugoslaviji kada je početkom 80-ih godina radikalno povećana izdašnost penzijskog sistema, uprkos upozorenjima tadašnjih stručnjaka da penzijske izmene neće biti dugoročno održive i da će dovesti do finansijskog urušavanja, što se na kraju i desilo krajem iste decenije (Stanovnik, 2002).

Finansijski problemi izazvani neodrživim penzijskim sistemima jasno su uočljivi u nedavnim iskustvima iz Srbije i Evropske unije. Tako stručnjaci Međunarodnog Monetarnog Fonda procenjuju da je u slučaju bankrota u Grčkoj blizu 70% fiskalnih problema bilo prouzrokovano neodrživim i nereformisanim penzijskim sistemom (Kangur i dr, 2021). Takođe, aktuelni fiskalni izazovi u zemljama poput Francuske ili Italije takođe su u velikoj meri izazvani odsustvom adekvatnih reformi i finansijskom destabilizacijom javnih penzijskih sistema u ovim zemljama. U slučaju Srbije, velika vanredna povećanja penzija tokom 2008. godine ne samo da su se ispostavila fiskalno neodrživim, na šta je većina stručne javnosti svojevremeno upozoravala, već su i produbila ekonomsku recesiju nakon izbijanje globalne finansijske krize 2008. godine.

Mere fiskalne konsolidacije uspele su da u srednjem roku finansijski stabilizuju penzijski sistem. Nakon duboke finansijske destabilizacije izazvane vanrednim povećanjima penzija 2008. godine, kao i znatnim smanjenjem zaposlenosti usled recesije izazvane globalnom

¹ Iste 1937. godine SAD takođe pokreću javni penzijski sistem. Već 1941. godine odbor poverilaca objavljuje prvu zvaničnu dugoročnu projekciju sa ciljem da se “potencijalni finansijski deficiti u budućnosti na vreme identifikuju i otklone bez naglih šokova, pravovremenim relativno skromnim korekcijama” (Hines and Taylor, 2005).

finansijskom krizom iste godine, krajem 2014. godine pristupilo se odlučnim merama fiskalne konsolidacije koje su uključivale veoma skromnu indeksaciju penzija u periodu do 2017. godine, privremeno smanjenje najviših penzija, uvođenje penala za prevremeno penzionisanje i postepeno povećanje starosne dobi za penzionisanje. Kao rezultat, rashodi za penzije, koji su 2012. godine iznosili bezmalo 12% BDP-a do kraja decenije su smanjeni na održiv nivo ispod 10% BDP. Takođe, fiskalna konsolidacija podržala je uspostavljanje šire makroekonomske stabilnosti i podsticajnih uslova za privredni rast koji je doveo do značajnog rasta zaposlenosti. Kao rezultat, ukupni prihodi od penzijskih doprinosa su se povećali sa 7% BDP-a na početku konsolidacije na 8,5% BDP-a 2021. godine. Kontrola penzijskih rashoda i paralelno povećanje penzijskih prihoda usled povećanja zaposlenosti uspešno su finansijski stabilizovali penzijski sistem tako da su prihodi od doprinosa pokrivali preko 90% rashoda za penzije 2021. godine.

Finansijska stabilizacija penzijskog sistema omogućila je usvajanje predvidive formule za indeksaciju penzija. Jedan od važnih ciljeva penzijskog sistema je da isplate penzija odvijaju na jasan i predvidiv način kako bi osiguranici i penzioneri sa više izvesnosti i sigurnosti mogli da planiraju svoje životne prilike nakon penzionisanja. Iz ovog razloga, sve evropske zemlje propisuju jasne formule za usklađivanje penzija, koje su se u prethodnom periodu primenjivale sa manje ili više uspeha od zavisnosti od zemlje do zemlje. Odsustvo zvaničnih dugoročnih penzijskih projekcija u Republici Srbiji doprinelo je neodrživosti različitih formula za usklađivanje penzija koje su bile usvajane prethodnih decenija. Sa početkom tranzicije, Srbija je 2001. godine propisala usklađivanje penzija u skladu sa švajcarskom formulom: 50% rast cena + 50% rast zarada. Međutim, švajcarska formula primenjivala se svega pet godina pre nego što je stavljena van snage i ponovo je ustanovljena tek 2018. godine, nakon uspešne fiskalne konsolidacije.

U cilju povećanja dugoročne održivosti i predvidivosti, 2022. godine švajcarska formula je proširena mehanizmom za automatsku finansijsku stabilizaciju. Proširena švajcarska formula propisuje da se penzije načelno usklađuju 50% sa rastom cena i 50% sa rastom zarada, izuzev u slučajevima kada fiskalne prilike omogućavaju ili iziskuju drugačije. U slučajevima kada su ukupni rashodi za penzije manji od 10% BDP, fiskalne prilike dozvoljavaju usklađivanje penzija 100% sa rastom zarada. Nasuprot tome, u slučajevima kada penzijski rashodi premaše 10,5% BDP, zahteva se indeksacija penzija isključivo sa rastom cena. Na ovaj način želi se postići automatska stabilizacija makro-fiskalnih prilika i ukupnih rashoda za penzije u dugom roku, tzv. mehanizam *automatskog stabilizatora*.

Dugoročne penzijske projekcije pored finansijskih sagledavaju i relevantne društvene aspekte, poput socijalne adekvatnosti penzija. Kao što je pomenuto, proširena švajcarska formula, ukoliko se bude dosledno primenjivala, trebalo bi da omogući dugoročnu finansijsku stabilnost penzijskih rashoda. Međutim, iskustva iz drugih zemalja Evrope i regiona ukazuju da je pored finansijske stabilnosti, za dugoročnu održivost penzijskog sistema, veoma važna i socijalna adekvatnost, odnosno društveno razumevanje i prihvatanje objektivnih mogućnosti koje jedan penzijski sistem može da pruži. Dugoročne projekcije omogućavaju da se eventualno društveno sporni, ili neprihvatljivi, budući ishodi penzijskog sistema na vreme identifikuju i preduprede skromnijim izmenama i reformama u sadašnjosti. Na ovaj način se izbegavaju i ublažavaju radikalne i/ili nagle izmene penzijskih uslova kojima su osiguranici i penzioneri u Srbiji često bili izloženi u prethodnim decenijama.

Bodovni penzijski sistem u Republici Srbiji

2003. godine Srbija je sprovela dubinsku reformu kojom je sistem definisanih penzijskih naknada koji je nasleđen iz bivše Jugoslavije - zamenjen bodovnim penzijskim sistemom po ugledu na Nemački sistem. Bodovni penzijski sistem podrazumeva da radnici svake godine uplaćuju penzijske doprinose i skupljaju penzijske bodove – pri čemu prosečna zarada u toku jedne godine donosi jedan penzijski bod, radnici sa primanjima u visini dvostrukog republičkog proseka ostvaruju dva penzijska boda, itd. Prilikom penzionisanja, visina penzije se određuje kao proizvod broja bodova koje je osiguranik sakupio tokom radnog veka i tekuće vrednosti penzijskog boda koja je ista za sve osiguranike. Na ovaj način ostvaruje se čvrsta veza između visine penzije i visine zarada osiguranika tokom čitavog radnog veka (ne samo tokom 10 najboljih uzastopnih godina staža, kao u prethodnom sistemu definisanih naknada).

Važna odlika bodovnog penzijskog sistema je korišćenje iste formule za godišnju valorizaciju vrednosti penzijskog boda i godišnju indeksaciju penzija u isplati. Na ovaj način se ostvaruje visok stepen deljenja rizika u društvu jer neplanirane izmene/smanjenja stope indeksacije penzija automatski povlače i manju stopu valorizacije, tako da i sadašnji penzioneri i sadašnji radnici na jednak način snose trošak neophodnog finansijskog prilagođavanja. Upravo ovaj mehanizam bio je od ključne važnosti za očuvanje društvenog integriteta i kohezije penzijskog sistema Srbije u prethodne dve decenije. Uprkos izostanku dugoročnog planiranja i čestim potrebama za zamrzavanjem penzija usled nedostatka fiskalnih sredstava, zajednička formula za valorizaciju i indeksaciju održala je uporedive vrednosti penzija za osiguranike istih profesija (lekari, učitelji, policajci) koji su se penzionisali u različitim periodima.

Nasuprot Srbiji, Rumunija je 2010. godine razdvojila formule za valorizaciju i indeksaciju (penzijski bod je počeo da se valorizuje sa rastom zarada dok su se penzije u isplati indeksirale sa rastom cena), što je ubrzo dovelo do znatnih razlika između vrednosti penzija istih profesija za osiguranike koji su se penzionisali samo u nekoliko godina razmaka. Ovo je urušilo društveni kredibilitet penzijskog sistema, što je dovelo do socijalnog nezadovoljstva i naposljetku nateralo Vladu Rumunije da 2023. godine ponovo uvede bodovni sistem sa istom formulom za valorizaciju i indeksaciju penzija. Međutim, ispravljanje penzijskih dispariteta nastalih u prethodnoj godini biće veoma skupo i koštaće Rumunski budžet 1,7% BDP godišnje u srednjem roku.

Ova studija predstavlja početak prakse redovne izrade zvaničnih dugoročnih penzijskih projekcija u Republici Srbiji. Imajući u vidu višedecenijski karakter penzijskih sistema i neophodnost adekvatnog dugoročnog planiranja, Evropska unija zahteva od svojih članica da u redovnoj dinamici, na svake tri godine, objavljuju i revidiraju dugoročne projekcije svojih penzijskih sistema, na osnovu zajedničkih postulata i principa definisanih u okviru Radne grupe za starenje (engl. *Ageing Working Group*). Ministarstvo finansija i Fiskalni savet Republike Srbije izradili su ovu studiju, uz pomoć eksperata iz Evropske unije, prateći metodologiju Radne grupe za starenje kako bi se rezultati projekcija za Srbiju mogli smatrati kredibilnim i uporedivim sa drugim zemljama članicama Evropske unije.

2. METODOLOŠKI I ORGANIZACIONI OKVIR ZA IZRADU PROJEKCIJA

Radna grupa za starenje u okviru Evropske unije propisuje metodološke standardne i unificirane pristupe za izradu dugoročnih penzijskih projekcija zemalja članica. Imajući u vidu specifičnosti penzijskih sistema različitih zemalja, Evropska komisija poverila je izradu dugoročnih penzijskih projekcija nadležnim institucijama u samim zemljama članicama (Ministarstvima rada, finansija, ili penzijskih zavoda, u zavisnosti od države do države). Međutim, sve zemlje prilikom izrade dugoročnih projekcija moraju da se pridržavaju zajedničkih metodoloških načela i pristupa koje je propisala Evropska komisija. Tako na primer, dugoročne demografske projekcije za sve zemlje članice izrađuje Evrostat. Zemlje članice projektuje očekivane makroekonomske trendove u skladu sa očekivanim trendovima ekonomske konvergencije u Evropskoj uniji i parametrima propisanih od strane Evropske komisije. Konkretno odabir pristupa i organizacije izrade nacionalnih penzijskih modela poveren je zemljama članicama, uz ograničenje da modeli moraju biti dovoljno detaljni da omoguće ključne uporedive penzijske statistike, poput pristupa modeliranju na nivou pojedinačnih kohorti. Prilikom izrade ove studije relevantne institucije Republike Srbije su saradivale, i uz saradnju stručnjaka iz Evropske unije, obezbedile da i dugoročne penzijske projekcije za Srbiju prate osnovne metodološke standarde propisane od strane Radne grupe za starenje Evropske unije.

Demografske projekcije su prvi i ključni input za izradu dugoročnih penzijskih projekcija. Budući da Srbija nije članica Evropske unije, Evrostat u ovom trenutku ne izrađuje dugoročne demografske projekcije koje bi mogle predstavljati osnovu za izradu penzijskog modela. Takođe, poslednje objavljene demografske projekcije Republičkog zavoda za statistiku (2024) pokrivaju period samo do 2052. godine, što je nedovoljno dugačak vremenski horizont budući da pristup EU Radne grupe za starenje podrazumeva izradu dugoročnih projekcije do 2070. godine. Otuda je za potrebe izrade ove studije angažovan dr Goran Penev, dugogodišnji saradnik Centra za demografska istraživanja Instituta društvenih nauka, sa prethodnim iskustvom izrade dugoročnih demografskih projekcija za potrebe Vladinih strategija. U skladu sa standardnom praksom izrade dugoročnih demografskih projekcija simulirano je više scenarija, u zavisnosti od alternativnih demografskih pretpostavki (pretpostavke poput srednje, konstantne ili visoke stope fertiliteta, pretpostavke odsustva migracionih kretanja ili očekivanih migracionih kretanja i slično). Svih osam simuliranih demografskih scenarija je analizirano i dostupno javnosti (Penev, 2025), dok je za osnovu izrade ove studije korišćen „prognostički scenario“ kao najrelevantniji u kontekstu očekivanih demografskih trendova.

Makroekonomske projekcije su usaglašene između Ministarstva finansija i Fiskalnog saveta, u skladu sa metodološkim načelima Evropske komisije. Kratkoročni makroekonomski trendovi do 2028. godine, uključujući očekivanu stopu rasta BDP-a, stopu (ne)zaposlenosti i stope rasta zarada, preuzeti su iz revidirane Fiskalne strategije Ministarstva finansija (Vlada Srbije, 2025). Stopa rasta BDP u dugom roku je izvedena na osnovu proizvodne funkcije, kao zbir godišnjih promena broja radnika i stope rasta produktivnosti rada. Pretpostavljeno je da će rast realnih zarada u dugom roku pratiti rast produktivnosti rada koja je izvedena iz pretpostavljene stope rasta totalne faktorske produktivnosti. U skladu sa smernicama Evropske komisije, stopa totalne faktorske produktivnosti se u dugom roku postepeno smanjuje sa inicijalnih 1,5% godišnje do krajnjih 0,8% godišnje 2070. godine. Za razliku od drugih zemalja Evropske unije, za Srbiju je pretpostavljen nešto duži tranzicioni period od kratkog ka dugom roku uzimajući u obzir sadašnji niži stepen privrednog razvoja i očekivane efekte ekonomske konvergencije. Za stopu participacije na tržištu rada osoba starijih od 15 godina, koja je u baznoj godini iznosila bezmalo 70%,

pretpostavljeno je da će se postepeno povećavati do 77% u 2043. godini. Takođe, za stopu nezaposlenosti koja je iznosila 8,5% u baznoj godini, pretpostavljeno je da će se postepeno smanjivati do 2035. godine kada bi trebalo da se izjednači sa prosečnom stopom nezaposlenosti u Evropskoj uniji od 6,5%.

Izrada dugoročnog penzijskog modela u skladu sa metodologijom *Radne grupe za starenje* rukovodena je od strane stručnjaka iz Evropske unije. Pored demografskih i makroekonomskih inputa, izrada penzijskog modela zahteva i detaljne podatke po pojedinačnim kohortama osiguranika i penzionera, njihovom radnom stažu, visini osiguranih zarada, visini penzija i slično. Neophodne podatke i statistike sakupile su nadležne institucije Republike Srbije, pre svega Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje (PIO). Za svrhu izrade penzijskog modela oformljena je radna grupa koju su pored PIO fonda činili i predstavnici Ministarstva rada, Ministarstva finansija i Fiskalnog saveta, dok je samom organizacijom i izradom penzijskog modela rukovodio Alen Bučić iz Hrvatskog zavoda za mirovinsko osiguranje – budući da i Hrvatska, kao i Srbija, koristi bodovni penzijski sistem sa velikim brojem identičnih strukturnih karakteristika. Na ovaj način obezbeđena je direktna uporedivost sa članicom Evropske unije koja ima najbliži penzijski sistem sa Srbijom i dosledno su primenjene metodološke smernice koje Evropska komisija zahteva od svojih članica prilikom izrade dugoročnih penzijskih projekcija.

3. OČEKIVANA DEMOGRAFSKA KRETANJA

Projekcije demografskih kretanja ključno određuju dinamiku dugoročnih penzijskih projekcija. Projekcije očekivanih makroekonomskih trendova i trendova na tržištu rada utiču na finalne rezultate dugoročnih penzijskih projekcija. Međutim, potencijalni efekat različitih ekonomskih pretpostavki na finalne rezultate je ograničen inicijalnim demografskim projekcijama na koje se ekonomske pretpostavke naslanjaju. Otuda je od ključne važnosti za ishod penzijskih projekcija upravo inicijalna demografska prognoza, pre svega u segmentu očekivanih kretanja radno sposobnog stanovništva i ostarelog stanovništva preko 65 godina starosti. U ovom delu studije rezimiramo najrelevantnije pretpostavke i rezultate koji su detaljno navedeni i objašnjeni u Penev (2025) demografskoj studiji koja je korišćena kao osnova za izradu dugoročnih penzijskih projekcija.

Srbija se, kao i ostale evropske zemlje, suočava sa trendom izraženog demografskog starenja. Demografsko starenje je rezultat smanjenja stope fertiliteta i trenda produženja prosečnog životnog veka. Demografsko starenje je u Srbiji prisutno već decenijama budući da je stopa fertiliteta pala ispod nivoa koji obezbeđuje reprodukciju stanovništva još od 1956. godine. Demografsko starenje, koje je u manjoj ili većoj meri prisutno u svim evropskim zemljama, smanjuje relativno učešće radno sposobnog stanovništva u ukupnoj populaciji, i takođe povećava učešće ostarelih lica, što stvara očigledne finansijske pritiske na penzijski sistem usled pogoršanja odnosa penzionera i osiguranika.

Za potrebe ove studije projekcije stanovništva Srbije do 2070. godine urađene su na osnovu determinističkog kohort-komponentnog metoda. „To podrazumeva da su projekcije zasnovane na pretpostavkama o kretanju mortaliteta, fertiliteta i migracija u periodu 2025-2070. Konkretno, postavljene su hipoteze o visini stope ukupnog fertiliteta (SUF) i njegovoj distribuciji po starosti, zatim o dužini očekivanog trajanja života pri živorođenju po polu i vrednostima stopa doživljenja muškog i ženskog stanovništva po pojedinačnim godinama starosti, kao i o migracionom saldu i njegovoj distribuciji po petogodišnjim starosnim grupama, po polu“ (Penev, 2025). Simulirano je osam različitih scenarija kako bi se analizirali efekti različitih hipoteza o fertilitetu, mortalitetu i migracijama na očekivano kretanje broja i strukture stanovništva u narednim decenijama. Za potrebe penzijskih projekcija korišćena je *prognostička varijanta* koja se bazira na hipotezama o fertilitetu, mortalitetu i migracijama za koje se očekuje da će najbolje odgovarati stvarno realizovanim trendovima u toku projekcionog perioda.

Stepen neizvesnosti relativno je ograničen kod izbora očekivanih stopa fertiliteta i mortaliteta. Ne samo da u prethodnim decenijama nije bilo značajnijih odstupanja od dugoročnih tendencija kod stopa fertiliteta i mortaliteta, već i u budućim decenijama ne postoje izgledni preduslovi za korenite promene u ovim oblastima (Penev, 2025). Pri tom, hipotetičko razmatranje naglog povećanja stope fertiliteta na nivo koji omogućava zamenu generacija (2,08 deteta po ženi) do 2035. godine pokazuje da čak ni u ovom slučaju visokog fertiliteta, za koji nema realnih osnova da će se ostvariti - projektovani broj stanovnika Srbije neumitno nastavlja da se smanjuje do kraja projekcionog perioda, usled ograničenog kontingenta žena u reproduktivnom dobu. Otuda ni osetnija odstupanja budućih stopa fertiliteta i mortaliteta od očekivanih vrednosti u Tabeli 1 nemaju potencijal da u radikalnoj meri promene očekivane demografske trendove.

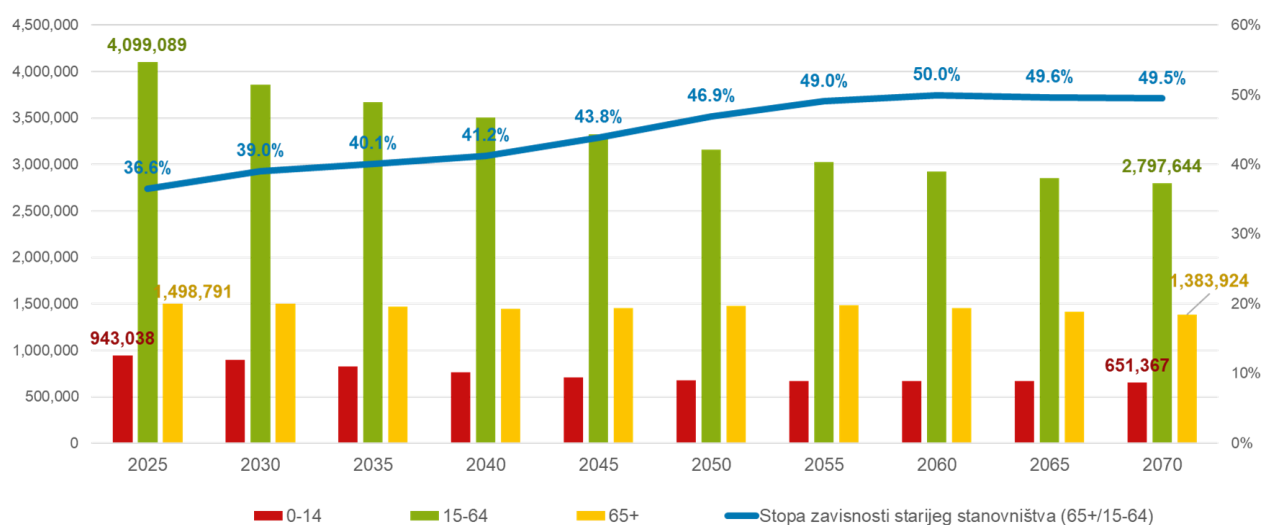
Tabela 1 – Očekivane vrednosti stope fertiliteta, mortaliteta i migracionog salda

	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060	2065	2070
Stopa fertiliteta	1,62	1,60	1,56	1,49	1,47	1,51	1,60	1,65	1,69	1,71
Očekivano trajanje života	76,5	77,2	78,0	78,9	79,7	80,6	81,3	82,1	82,8	83,4
Očekivan migracioni saldo	-11257	-7253	-2908	3327	7803	9648	11069	12606	13894	14852

Izvor: Penev (2025), prognostički demografski scenarij.

U demografskom domenu, najveći stepen neizvesnosti vezan je za smer i intenzitet očekivanih migracionih kretanja. U pogledu formulisanja hipoteze o očekivanim migracijama postoji više izvora izazova i problema. Zbog promena statističkog obuhvata i metodologije, kao i zbog nedostupnosti relevantnih izvora podataka, postoji znatna neizvesnost u pogledu prethodnih podataka o migracionim kretanjima u proteklim godinama, što nužno otežava proces projektovanja za budući period. Takođe, pored demografskih aspekata, migraciona kretanja u velikoj meri zavise od ekonomskih i političkih prilika, kako u Srbiji tako i u ostatku sveta, što dodatno povećava stepen neizvesnosti. U okviru prognostičkog scenarija pretpostavljen je nastavak pozitivnih ekonomskih trendova u Republici Srbiji i uspešno zaključenje procesa pristupanja Evropskoj uniji u narednih deset godina. Pod ovim pretpostavkama, može se očekivati da Srbija, počev od 2038. godine, postane neto imigraciona destinacija, na sličan način kao što se to dešavalo i u drugim novim članicama Evropske unije iz Istočne Evrope. U tom slučaju, kao što je prikazano u Tabeli 1, može se očekivati povećanje pozitivnog migracionog salda od 2038. godine do kraja projekcionog perioda.²

Grafikon 1 – Projekcije kretanja osnovnih starosnih grupa u Republici Srbiji

² Republički zavod za statistiku (2024) je pri izradi projekcije stanovništva Srbije do 2052. godine pretpostavio da će se negativni migracioni saldo zadržati do samog kraja projekcionog perioda, što bi dovelo do većeg stepena demografskog starenja nego što je pretpostavljeno u ovoj studiji.

Očekuje se povećanje stope zavisnosti starijeg stanovništva sa 36,6% u 2025. godini na 49,5% u 2070. godini. Kao što možemo videti u Grafikonu 1, prognostički scenario demografske projekcije za Republiku Srbiju predviđa smanjenje broja radno sposobnog stanovništva (od 15 do 64 godine starosti), sa 4,1 miliona u 2025. godini na 2,8 miliona u 2070. godini. Takođe se očekuje smanjenje stanovništva u dobi od 65 i više godina, ali u manjoj meri, sa 1,5 miliona na bezmalo 1,4 milion 2070. godine. Kao rezultat, očekuje se povećanje broja starih osoba u odnosu na ukupno radno sposobno stanovništvo, tzv. *stopa zavisnosti starijeg stanovništva*, sa 36,6% u 2025. godini na bezmalo 50% u 2070. godini. Demografsko starenje, oličeno u povećanju stope zavisnosti starih, neumitno stvara finansijske pritiske na funkcionisanje penzijskih sistema – jer sve manji broj osiguranika treba da izdržava relativno veći broj penzionera. Očekivane efekte demografskog starenja na penzijski sistem detaljno analiziramo u narednoj sekciji.

4. OČEKIVANA KRETANJA U PENZIJSKOM SISTEMU SRBIJE

Na osnovu demografskih projekcija i makroekonomskih trendova moguće je projektovati očekivana buduća kretanja penzijskog sistema. Kao polaznu tačku neophodno je uzeti aktuelne detaljne podatke o osiguranicima i penzionerima koji postoje u administrativnim bazama podataka PIO fonda. Konkretno, u ovoj studiji korišćeni su detaljni godišnji podaci za 2024. godinu (bazna godina), ali su za potrebe identifikacije i projektovanja nosećih trendova korišćeni i relevantni podaci iz prethodnih godina. Ovi podaci su zatim ukršteni sa očekivanim demografskim kretanjima i makroekonomskim trendovima, naročito očekivanih kretanja zaposlenosti na tržištu rada, kako bi se oformio koherentan makroekonomski model za projektovanje kretanja budućih osiguranika u penzijskom sistemu i posledično kretanja budućih generacija penzionera.

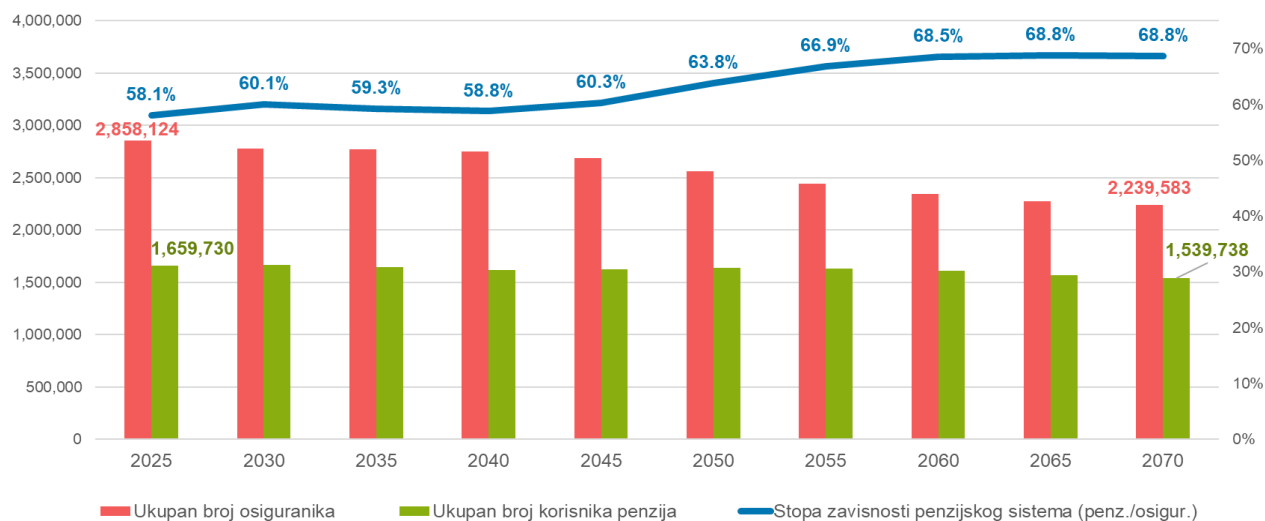
Za potrebe ove studije razvijen je deterministički model zasnovan na pojedinačnim kohortama i strukturiran za potrebe dugoročnih penzijskih projekcija. Primarna svrha modela je analiza dugoročnih strukturnih trendova, pre svega uticaja starenja stanovništva, dinamike tržišta rada i pravila sistema penzijskog osiguranja na dinamiku budućih kretanja penzijskog sistema Srbije. „U tom smislu, metodološki okvir modela uključuje tri ključna elementa: deterministički pristup, kohortni model i projekcioni mehanizam zasnovan na parametrima koji su potpuno transparentni. Model radi na determinističkom principu, što znači da se sve projekcije zasnivaju na unapred definisanim demografskim i makroekonomskim pretpostavkama, bez slučajnih varijabli ili distribucija. Takav pristup omogućava jasnu vezu između promena ulaznih pretpostavki i promena izlaznog rezultata, čime se olakšava analiza politike i izrada alternativnih scenarija. Cilj modela nije da projektuje pojedinačne godine sa visokim nivoom preciznosti, već da pokaže dugoročne trendove koji su stabilni i otporni na kratkoročna odstupanja. Ovakav pristup je konzistentan sa metodologijom Evropske komisije, koja se primenjuje u Ageing Report-u i koja je postala referentni okvir za dugoročne projekcije socijalnih sistema na nivou Evropske unije. Korišćenje međunarodne metodologije ne samo da omogućava uporedivost rezultata za Srbiju sa zemljama EU, već i podiže kredibilitet modela u komunikaciji sa fiskalnim institucijama i međunarodnim organizacijama“ (Bučić, 2025).

Modeliranje na nivou pojedinačnih kohorti omogućava adekvatno praćenje budućih generacija sa stanovišta razvoja penzijskog sistema. „U projekcijama se koristi kohortni pristup, gde svaka kohorta predstavlja skup osoba rođenih u istoj godini, raščlanjenih prema polu. Svaka kohorta tokom vremena „putuje“ kroz životni tok sistema: ulazi na tržište rada, stiče pravo na penziju, prima penziju i napušta sistem usled mortaliteta ili drugih razloga. Svaka kohorta se analizira kroz vreme kako bi se procenilo kretanje broja korisnika penzija, visine prosečne penzije i rashodi za penzije po kohortama, polu i vrsti penzije“. Za više detalja i konkretnih pristupa i metoda korišćenih prilikom izrade penzijskog modela videti *Penzijski simulacioni model starenja za Republiku Srbiju – Korisnički priručnik* (Bučić, 2025).

Ulazne pretpostavke za modeliranje čine demografske pretpostavke, makroekonomske pretpostavke i pretpostavke o javnim politikama. Demografske pretpostavke o kretanju broja stanovnika, fertilitetu, mortalitetu i očekivanim migracijama su preuzete iz prognostičkog scenarija Penev (2025). Makroekonomske pretpostavke poput očekivanih stopa rasta BDP-a, stopi rasta zarada, stopi inflacije, stopi (ne)zaposlenosti su razvijene u skladu sa metodološkim uputstvima Evropske komisije i Radne grupe za starenje. Pretpostavke o javnim politikama uključuju pravila penzijskog sistema koja se odnose na uslove za ostvarivanje prava na penziju, način određivanja

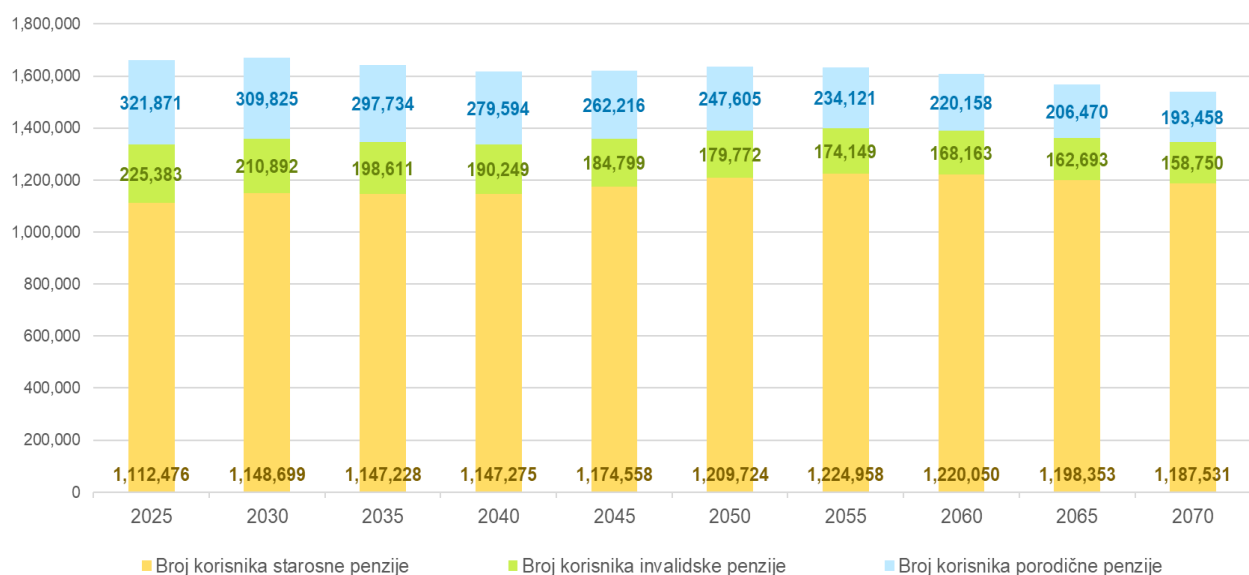
visine penzije i ostalih prava iz penzijskog i invalidskog osiguranja, pravila za usklađivanje penzija i druge relevantne regulatorne elemente. U ovoj sekciji analiziramo penzijske projekcije pod pretpostavkom da aktuelni Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju ostane nepromenjen na snazi tokom čitavog projekcionog perioda. Efekte mogućih zakonskih izmena i alternativnih reformskih scenarija obrađujemo u šestom delu studije.

Grafikon 2 – Projekcije osiguranika i korisnika penzija

Očekuje se pogoršanje odnosa osiguranika i korisnika penzija u dugom roku. Grafikon 2 pokazuje da se očekuje smanjenje broja osiguranika koji uplaćuju doprinose u penzijski sistem, sa preko 2,8 miliona u 2025. godini na nešto preko 2,2 miliona 2070. godine. Takođe se očekuje i smanjenje broja korisnika, ali u relativno manjem obimu, sa 1,65 miliona na nešto preko 1,5 miliona 2070. godine. Ukupno posmatrano, očekuje se pogoršanje stope zavisnosti penzijskog sistema (odnos broja penzionera i broja osiguranika), sa 58,1% na bezmalo 69% u dugom roku 2070. godine. Međutim, u srednjem roku, u sledećih 15 do 20 godina, ne očekuje se osetnije pogoršanje stope zavisnosti penzijskog sistema – pre svega usled očekivanog nastavka pozitivnih trendova na tržištu rada iz prethodne decenije, oličenih u daljem povećanju stope participacije i stope zaposlenosti.

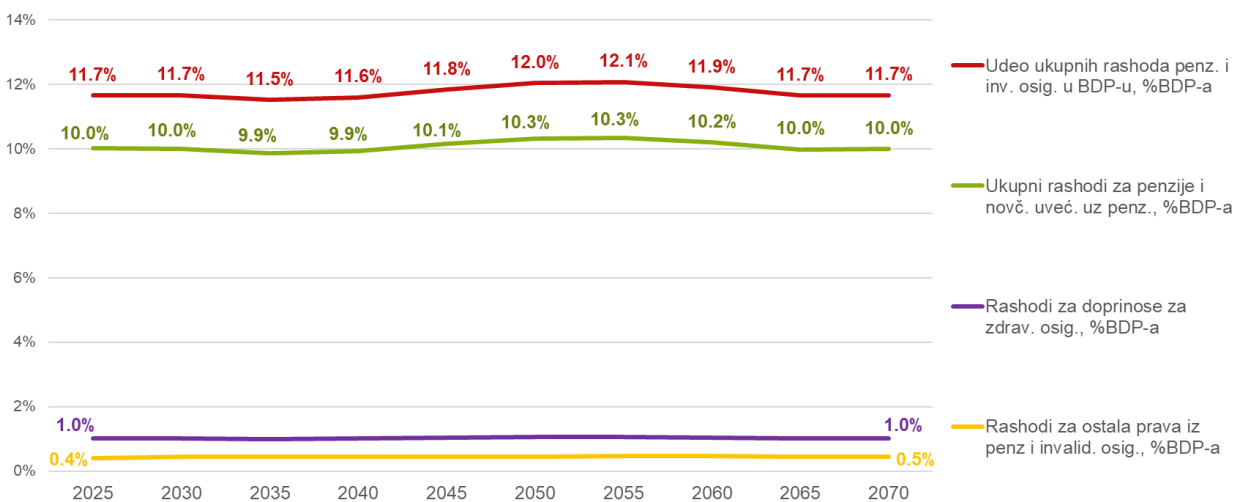
Grafikon 3 – Projekcije broja korisnika prema vrsti penzije

Očekuje se povećanje učešća starosnih penzionera u ukupnom broju penzionera. Restriktivniji uslovi za sticanje invalidskih penzija koji su uvedeni na početku procesa tranzicije, između ostalog i kao odgovor na prethodno (pre)široko primenjivane odredbe za sticanje invalidskih penzija, naročito tokom devedesetih godina – rezultirali su vidnim smanjenjem broja invalidskih penzionera u prethodne dve decenije. Očekuje se da se ovaj trend nastavi i u narednom periodu, što bi značilo smanjenje ukupnog broja invalidskih penzionera sa nepunih 230 hiljada u 2025. godini na nešto preko 150 hiljada 2070. godine. Takođe, trend povećanog učešća žena na tržištu rada očekuje se da dovede do toga da sve veći broj žena u budućnosti ostvaruje pravo na sopstvenu starosnu penziju, što će dovesti do pada broja korisnika porodičnih penzija. Oba ova trenda uzrokuju relativno povećanje učešća starosnih penzionera, čiji broj se povećava sa 1,11 miliona 2025. godine na očekivanih 1,19 miliona 2070. godine.

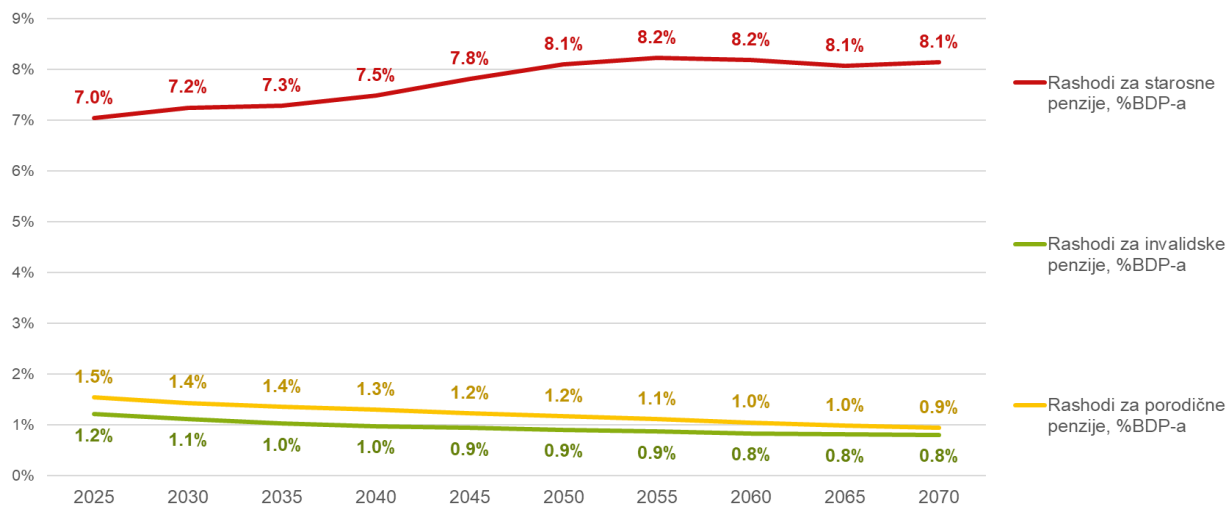
Proširena švajcarska formula uspešno stabilizuje ukupne rashode za penzije na nivou od oko 10% BDP tokom čitavog projekcionog perioda. Kao što je ranije pomenuto, zakonske izmene iz 2022. godine su tradicionalnu švajcarsku formulu, koja podrazumeva usklađivanje penzija 50% sa rastom cena i 50% sa rastom nominalnih zarada, proširile elementima automatskog makroekonomskog stabilizatora. Konkretno, u slučajevima kada se rashodi za penzije spuste ispod 10% BDP omogućeno je usklađivanje penzija 100% sa rastom nominalnih zarada, dok se u slučajevima kada rashodi premaše 10,5% BDP zahteva usklađivanje isključivo sa rastom cena. Na ovaj način postignuta je stabilizacija penzijskih rashoda na nivou od oko 10% BDP tokom čitavog projekcionog perioda, uprkos projektovanom trendu demografskog starenja. Takođe, ako posmatramo ukupne rashode PIO fonda, koji pored rashoda za penzije uključuju i doprinose za zdravstvo obračunate na penzije, kao i druga prava iz oblasti PIO osiguranja (tuđa nega i zaštita, telesna oštećenja, pogrebni troškovi) vidimo da će ukupni troškovi PIO fonda u Grafikonu 4 iznositi oko 11,7% BDP u najvećem delu projekcionog perioda.

Grafikon 4 – Projekcija rashoda za penzije i ukupnih rashoda PIO fonda

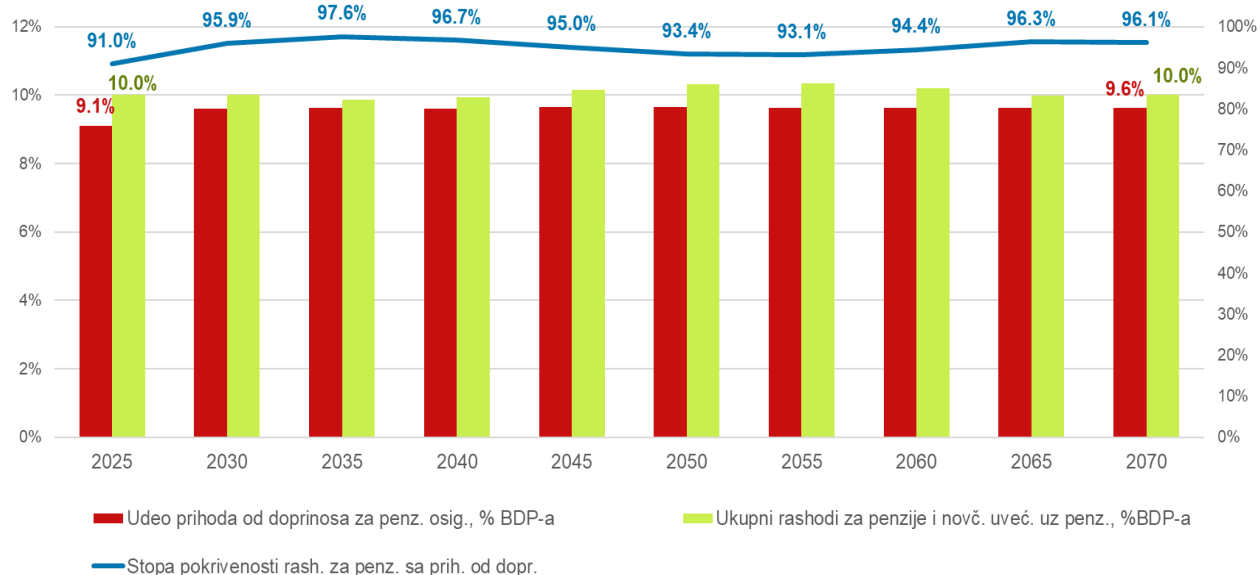
Važno je primetiti da projekcije u ovoj studiji, u skladu sa međunarodnom praksom, ne uključuju mogućnost vanserijskih događaja, poput ekonomskih recesija. Standardna praksa prilikom izrade (dugoročnih) projekcija, kako demografskih tako i ekonomskih, je da se ne razmatraju vanserijski događaji poput nastanka ekonomske krize. Ta praksa prisutna je i u ovoj studiji gde se u svim godinama očekuju pozitivne stope privrednog rasta, bez mogućnosti ekonomske recesije. Međutim, u stvarnosti se ekonomske recesije redovno dešavaju, i u tim slučajevima, usled pada privredne aktivnosti, moguće je da se učešće rashoda za penzije u BDP naglo poveća, izazivajući povećanje budžetskog deficita. Iskustva Srbije, kao i drugih evropskih zemalja, ukazuju da u slučajevima privredne recesije i fiskalne krize vlade često bivaju primorane da pribegnu privremenom zamrzavanju penzija kako bi se stabilizovale javne finansije. Otuda ima smisla da se, u cilju povećanja kredibilitnosti i predvidivosti penzijskog sistema, u narednom periodu razmotri dodatni makroekonomski stabilizator koji bi u slučaju ozbiljnih privrednih kriza i povećanja rashoda za penzije preko 11% BDP – propisivao privremeno zamrzavanje penzija.

Grafikon 5 – Projekcije rashoda za penzije, po vrsti penzija

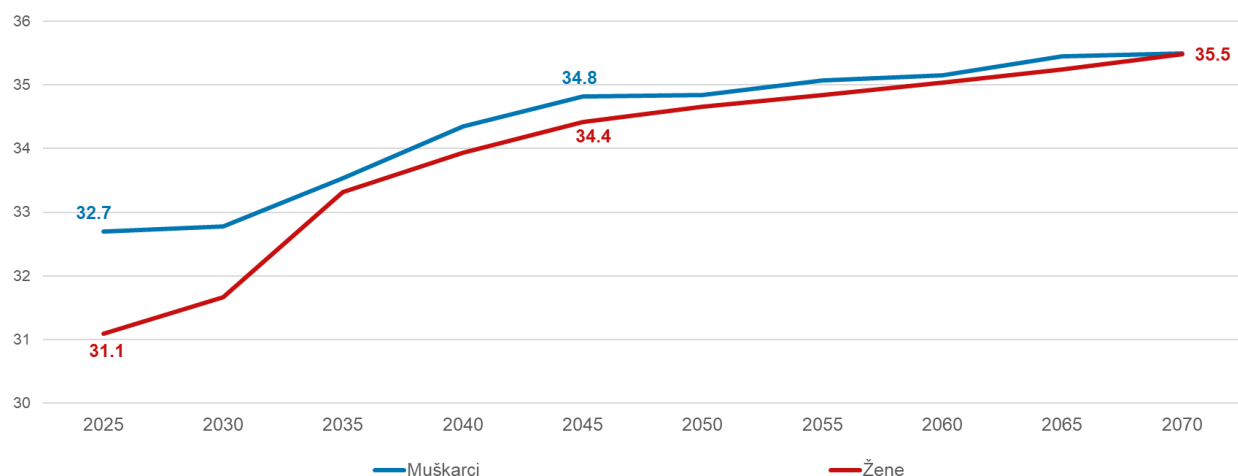
Rashodi za različite vrste penzija će pratiti dinamiku broja korisnika prema vrsti penzije. Ranije objašnjeno da će doći do relativnog povećanja učešća starosnih penzionera i paralelnog smanjenja učešća invalidskih i porodičnih penzija u ukupnom broju korisnika penzija. Ista dinamika primetna je i kod projekcije rashoda za različite vrste penzija u Grafikonu 5. Tako se projektuje povećanje rashoda za starosne penzije sa 7% BDP na 8,1% BDP 2070. godine, dok će doći do relativnog smanjenje rashoda za invalidske (sa 1,2% na 0,8% BDP) i porodične (sa 1,5% na 0,9%) penzije u periodu od 2025. do 2070. godine.

Grafikon 6 – Projekcije prihoda od doprinosa i rashoda za penzije

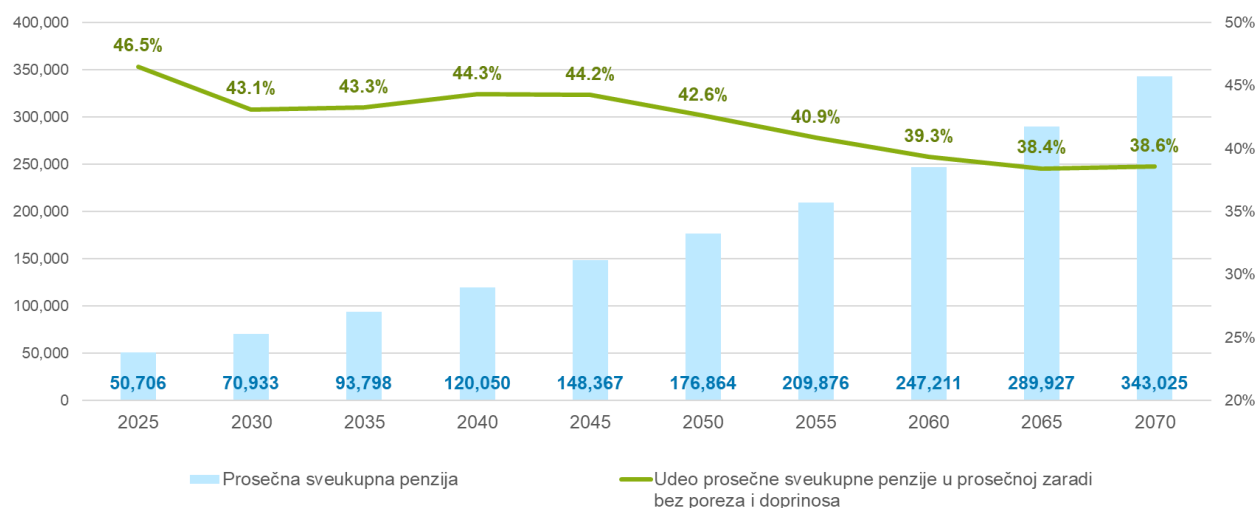
Očekuje se da prihodi od doprinosa pokrivaju preko 90% rashoda za penzije tokom projekcionog perioda. Prihodi od penzijskih doprinosa pokrivali su 91% ukupnih penzijskih rashoda u 2025. godini. Očekuje se da se visok stepen pokrivenosti zadrži i u budućnosti i da se dodatno poveća u srednjem roku. Važno je naglasiti da će realizacija ovako visokog stepena pokrivenosti penzijskih rashoda ključno zavisiti od očekivanog nastavka pozitivnih trendova na tržištu rada i očekivanog povećanja stope participacije i stope zaposlenosti u srednjem roku. Takođe, kao što je ranije pomenuto, naše dugoročne projekcije metodološki isključuju mogućnost recesije, koje će se neminovno dešavati sa vremena na vreme – i kada će neizostavno dolaziti do osetnijeg smanjenja stope pokrivenosti rashoda za penzije.

Grafikon 7 – Prosečan staž novih korisnika starosne penzije

Projektuje se osetnije povećanje prosečnog staža novih starosnih penzionera ženskog pola u srednjem roku. Aktuelni Zakon o penzijskom i invalidskom osiguranju propisuje povećanje starosne dobi za penzionisanje žena, za po 2 meseca godišnje, dok se 2032. godine starosna dob za žene ne izjednači sa starosnom dobi za muškarce na 65 godina starosti. Usled ove činjenice, kao i ranije pomenute veće participacije žena na tržištu rada, te zakonske odredbe o priznavanju dodatnog penzijskog staža majkama sa jednim ili dvoje dece, koja stupa na snagu 2032. godine - očekuje se povećanje prosečnog staža koje će ostvarivati novi korisnici starosnih penzija ženskog pola, i da će se po ovom parametru veoma približiti muškim osiguranicima u narednoj deceniji. U dugom roku se, usled povećanja stope participacije i stope zaposlenosti, posledično očekuje postepeno povećanje radnog staža za nove korisnike starosnih penzija oba pola.

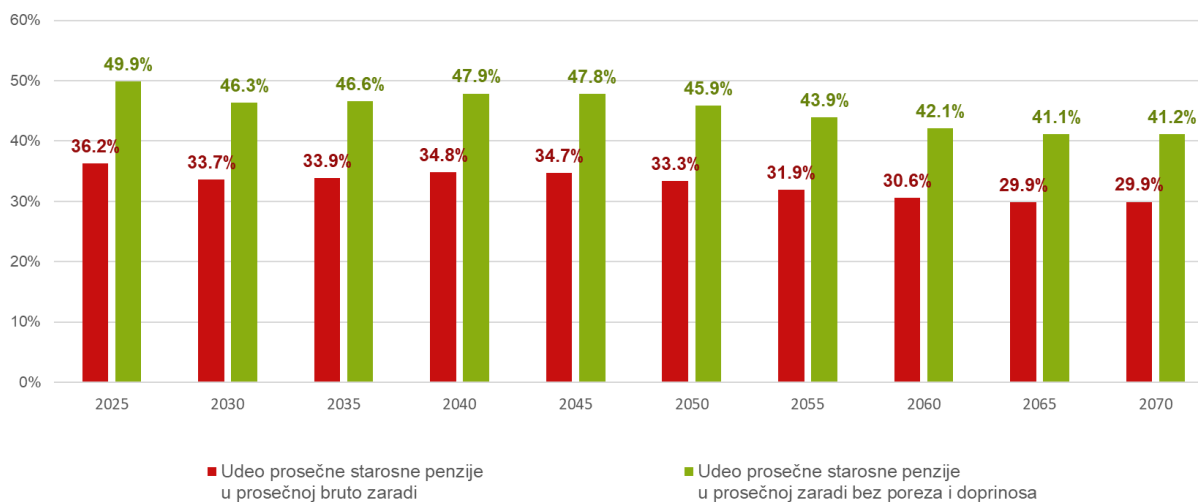
Grafikon 8 – Projekcije odnosa prosečne penzije i prosečne neto zarade

Projektuje se ograničeno smanjenje učešća prosečne penzije u prosečnoj zaradi. Demografsko starenje, oličeno u povećanju stope zavisnosti starih (Grafikon 1) i povećanju stope penzijske zavisnosti (Grafikon 2) dovodi do smanjenja učešća prosečne penzije u prosečnoj neto

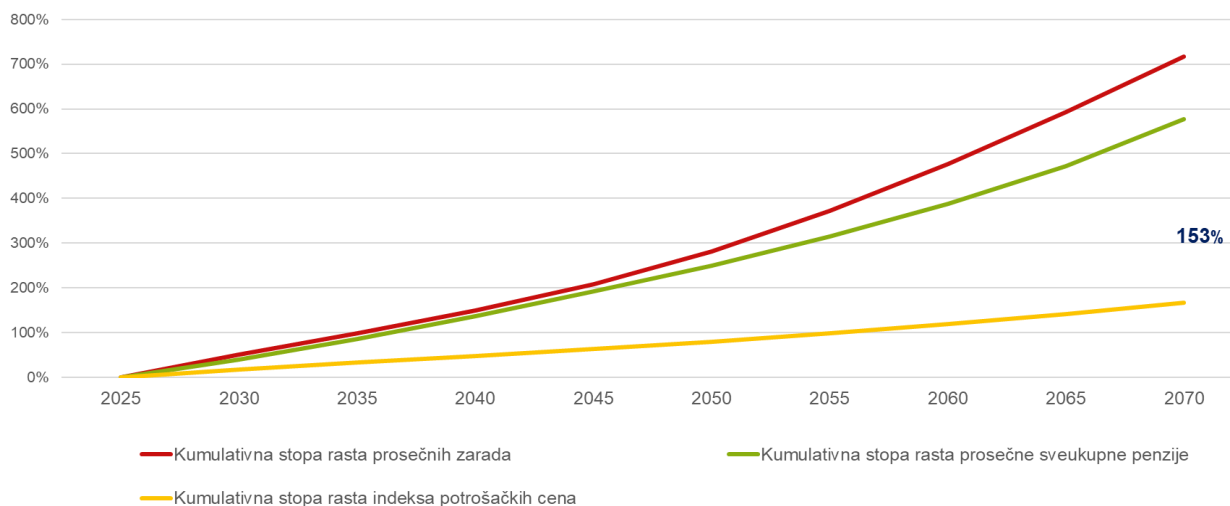
zaradi. U suprotnom, ili bi došlo do narušavanja finansijske stabilnosti penzijskog sistema (neodrživ rast rashoda za penzije), ili bi bila neophodna dodatna povećanja starosne granice za penzionisanje (što je jedan od alternativnih scenarija koji razmatramo u šestom delu). Iako dolazi do smanjenja učešća penzija u zaradi, obim ovog efekta je relativno ograničen, naročito u srednjem roku od narednih dvadesetak godina, usled pozitivnih trendova na tržištu rada i očekivanog povećanja stope zaposlenosti. U dugom roku, može se očekivati da odnos prosečne penzije padne na ispod 40% prosečne neto zarade, ali je i ovde obim pada ograničen jer se očekuje da ovaj odnos iznosi bezmalo 39% u 2070. godine.

Grafikon 9 – Projekcije prosečne starosne penzije i prosečne zarade

Udeo starosne penzije u prosečnoj neto zaradi se takođe smanjuje ali ostaje iznad 40% tokom projekcionog perioda. Iako se u široj javnosti najčešće govori o odnosu prosečne penzije i prosečne zarade, zapravo je za osiguranike prilikom planiranja svog životnog standarda nakon penzionisanja relevantnija statistika odnosa starosne penzije i prosečne zarade. Invalidske i porodične penzije, koje predstavljaju oblik osiguranja za radnike (od rizika invalidnosti) i za članove njihovih porodica, u proseku su niže od iznosa starosnih penzija. Starosne penzije su u 2025. godini činile bezmalo 50% prosečne neto zarade, odnosno preko 36% prosečne bruto. Usled demografskog starenja, ovi odnosi će se delimično pogoršavati tokom projekcionog perioda, ali će obim smanjenja biti ograničen, naročito u srednjem roku od narednih dvadesetak godina.

Grafikon 10 – Kumulativni rast prosečne penzije, prosečne zarade i inflacije

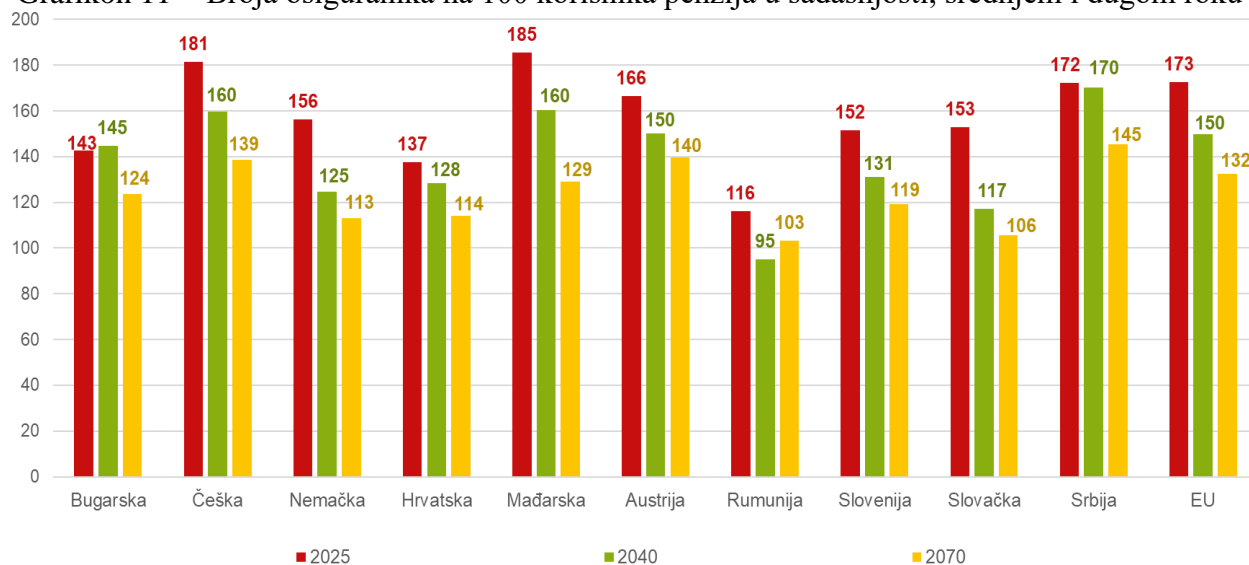

Neizostavno se očekuje značajan rast penzija u realnom iznosu tokom čitavog projekcionog perioda. Proširena švajcarska formula podrazumeva da se penzije usklađuju najmanje sa stopom rasta cena, a veoma često i sa rastom zarada, 50% ili 100% u zavisnosti od visine penzijskih rashoda. Ovo znači da će tokom godina dolaziti do neminovnog realnog rasta prosečnih penzija, čiji se kumulativni iznos procenjuje na oko 150% preko rasta cena tokom projekcionog perioda. Takođe, očekuje se da kumulativni rast prosečne penzije iznosi blizu 75% kumulativnog rasta prosečne zarade. Dakle, neizostavno će doći do realnog rasta penzija, ali će on biti nešto niži od realnog rasta zarada. Ovakav ishod neophodno je analizirati u kontekstu očekivanih ishoda u drugim evropskim zemljama kako bi se stekla sveobuhvatna slika o uporedivim performansama penzijskog sistema Srbije.

5. POREĐENJA OČEKIVANIH ISHODA U SRBIJI I ZEMLJAMA EU

Demografsko starenje stvara finansijske pritiske na funkcionisanje svih penzijskih sistema širom Evrope. Na primeru Srbije smo videli da demografsko starenje dovodi do povećanja stope zavisnosti starih i zatim posredno, u zavisnosti od ishoda na tržištu rada, do povećanja stope penzijske zavisnosti koje se ogleda u smanjenju broja osiguranika u odnosu na broj penzionera. Međutim, u Srbiji se očekuje da stopa penzijske zavisnosti ostane relativno stabilna u srednjem roku, i da se osetnija pogoršanja očekuju tek u dugom roku nakon 2040. godine. U Grafikonu 11 možemo videti da je u ovom pogledu Srbija, zajedno sa Bugarskom, među retkim zemljama Evropske unije gde se ne očekuje osetnije pogoršanje stope penzijske zavisnosti već u srednjem roku. Iza ovih relativno povoljnih trendova u Srbiji stoji očekivan nastavak povećanja zaposlenosti u srednjem roku. Takođe, *baby-boom* period nakon drugog svetskog rata je u Srbiji trajao relativno kratko u odnosu na većinu drugih zemalja i završio se već 1956. godine. Otuda je u Srbiji već završeno penzionisanje čitave baby-boom generacije – što je proces koji još uvek traje u velikom broju evropskih zemalja, stvarajući dodatne pritiske na pogoršanje stope penzijske zavisnosti u kratkom i srednjem roku. Nakon što se ovi efekti iscrpe u srednjem roku, i u Srbiji se u dugom roku očekuje osetno pogoršanje stope penzijske zavisnosti - broj osiguranika na 100 penzionera se smanjuje sa 173 u 2025. godini na 132 u 2070. godini.

Grafikon 11 - Broja osiguranika na 100 korisnika penzija u sadašnjosti, srednjem i dugom roku

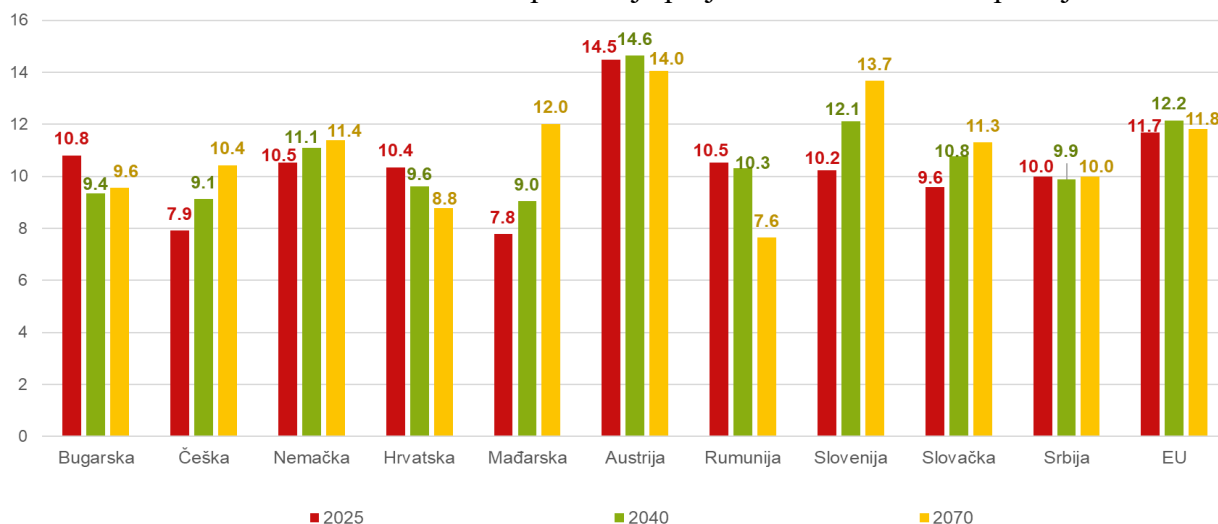

Finansijska stabilizacija u uslovima demografskog starenja ključno zavisi od adekvatnih mera za povećanje starosne dobi pri penzionisanju i/ili smanjenja odnosa prosečnih penzija i plata. Sprovođenje adekvatnih i pravovremenih penzijskih reformi jedini je način da se izbegne finansijska destabilizacija penzijskog (i čitavog fiskalnog) sistema u uslovima pogoršanja stope penzijske zavisnosti. Iako penzijske reforme mogu biti veoma različitih formi i pristupa, u suštini se svode na kombinaciju povećanja efektivne dobi za penzionisanje i/ili smanjenje izdašnosti u vidu manjeg odnosa prosečnih penzija i plata.³ Od lokalnih društvenih i

³ Postoji i mogućnost imigracije mladog, radnog sposobnog stanovništva, ali su potencijalni efekti ekonomskih migracija već uključeni u očekivani migracioni saldo prognostičkog demografskog scenarija. Takođe, ekonomska ograničenja mogućnosti za povećanje doprinosa ili drugih fiskalnih prihoda za potrebe finansiranja penzija su objašnjena u nastavku teksta.

političkih prilika najviše zavisi za koju kombinaciju ovih mera će se različite države opredeliti. Problemi nastaju ukoliko se neophodne mere penzijske reforme konstantno odlažu, čime se finansijske ravnoteže akumuliraju i dovode do rasta javnog duga. Ekstremnu eskalaciju takvih problema smo mogli svojevremeno da vidimo na primeru Grčke, dok su nedavni negativni primeri zabeleženi u Francuskoj. U Grafikonu 12 možemo videti da Srbija spada u red zemalja koje su uspešno stabilizovale penzijske rashode u srednjem u dugom roku. Sa druge strane, očigledno povećanje penzijskih rashoda u Sloveniji, Češkoj i naročito Mađarskoj sugerise da će ove zemlje morati da sprovedu odlučne, i bolne, mere penzijskih reformi u narednom periodu kako bi izbegle finansijsku destabilizaciju u budućnosti.

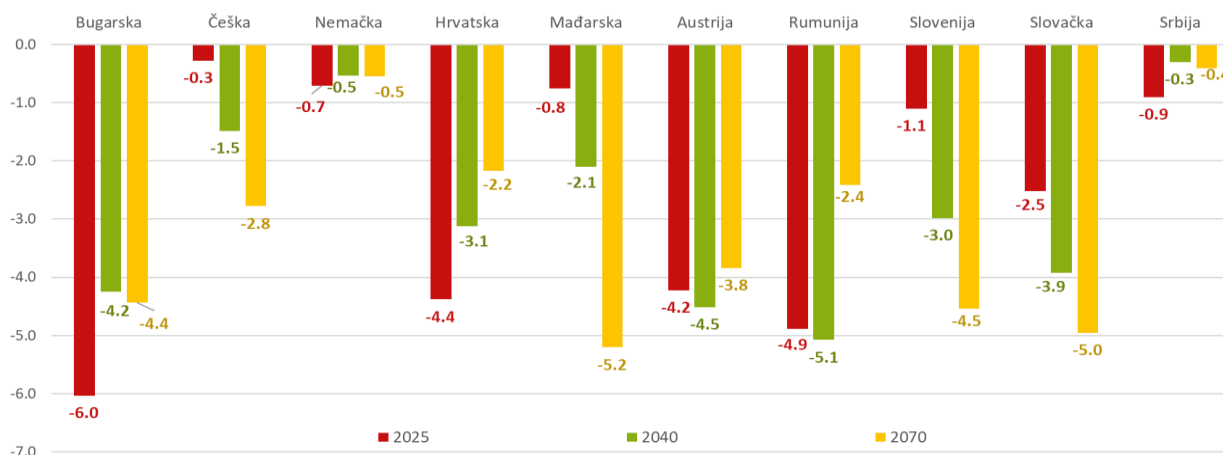
Grafikon 12 – Međunarodna poređenja projektovanih rashoda za penzije⁴

Nekontrolisano povećanje penzijskih rashoda posledično vodi ka nekontrolisanom povećanju penzijskih deficita. U Grafikonu 13 su prikazane očekivane vrednosti penzijskih deficita, odnosno manjka prihoda od penzijskih doprinosa u odnosu na projektovane rashode za penzije. Očigledno je da će se nekontrolisano povećanje rashoda za penzije u zemljama poput Slovenije, Češke ili Mađarske direktno prelići u znatno povećanje penzijskog deficita. Teorijski, ove zemlje bi mogle da pribegnu povećanju stope penzijski doprinosa, ili povećanju drugih fiskalnih oblika, kako bi finansirale očekivano povećanje penzijskih rashoda i deficita. Međutim, ove mere negativno utiču na konkurentnost domaće privrede i performanse tržišta rada, pa su mogućnosti za njihovu upotrebu veoma ograničene i u velikoj meri iscrpljene. Sa druge strane, države koje su stabilizovale rashode za penzije, poput Srbije, ne beleže osetnija povećanja penzijskog deficita u narednim decenijama.

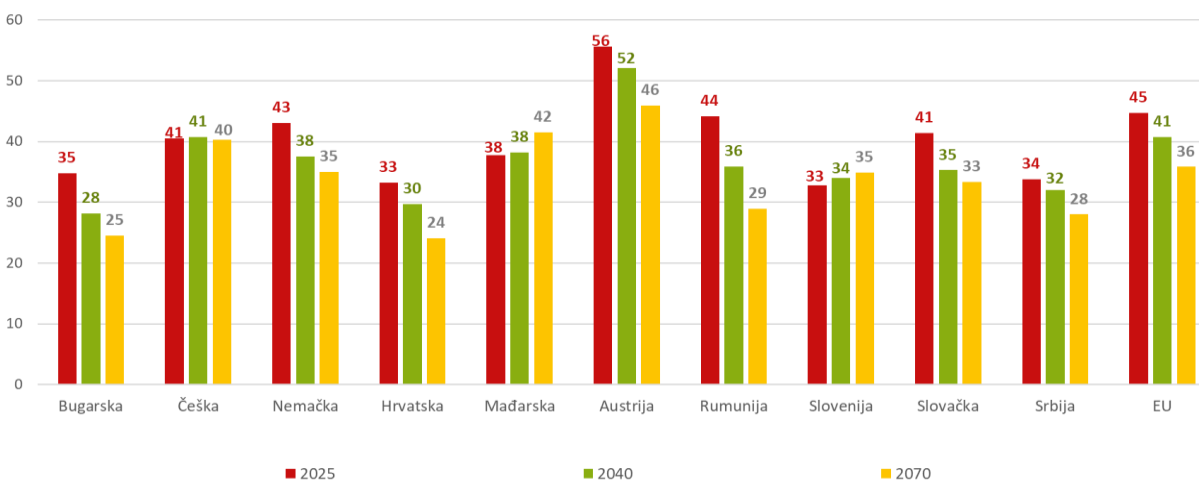
⁴ Za razliku od većine istočno evropskih zemalja, sve zapadno evropske zemlje (značajno) oporezuju penzije, tako da nivo rashoda za bruto penzije u Grafikonu 12 nije direktno uporediv među zemljama, već je svrha da se prikažu relativni trendovi. Uporedivo poređenje nivoa rashoda za penzije će biti prikazano u nastavku u Tabeli 2.

Grafikon 13 – Međunarodna poređenja projektovanih penzijskih deficita

Očekivano smanjenje odnosa penzija i plata u Srbije je uporedivo sa drugim evropskim državama koje su uspešno stabilizovale penzijske rashode. U Grafikonu 14 su prikazani odnosi prosečnih penzija i plata, u bruto iznosu, po različitim zemljama u srednjem i dugom roku.⁵ Možemo primetiti da se u nekim zemljama, poput Slovenije, Češke ili Mađarske, odnos penzija i plata ne smanjuje u srednjem i dugom roku. Međutim, kao što je objašnjeno, druga strana ove medalje je nekontrolisano povećanje rashoda za penzije u ovim zemljama koje izvesno neće biti održivo i zahtevaće mere penzijskih reformi u vidu povećanja starosne dobi i/ili smanjenja odnosa penzija i plata. Među zemljama čiji se penzijski sistemi mogu smatrati finansijski stabilizovanim, poput Srbije, Bugarske ili Nemačke, možemo primeti da se u Srbiji zapravo projektuje najskromnije smanjenje odnosa prosečnih penzija i plata. Projekcije za Srbiju su naročito povoljne u srednjem roku, kada se očekuje minimalno smanjenje ovog odnosa zbog ranije opisanih pozitivnih očekivanja na tržištu rada.

Grafikon 14 – Međunarodna poređenja učešća prosečnih bruto penzija u bruto zaradama

⁵ Radi se o statistikama koje su informaciono ekvivalentne statistikama o odnosu prosečnih penzija i plata u *neto* iznosu, što je odomaćena statistika u Srbiji korišćena ranije u Grafikonu 8. U ovom delu prikazujemo bruto poređenja zarad međunarodne uporedivosti. Tako je na primer odnos prosečne penzije i plate u neto iznosu od 46,5% u Srbiji u 2025. godini ekvivalentan je odnosu od 34% u bruto iznosu.

Funkcija dugoročnih projekcija je da se eventualno neodrživi aspekti penzijskog sistema, sa finansijskog ili društvenog stanovišta, pravovremeno identifikuju. Kao što smo videli, automatski makroekonomski stabilizator u okviru proširene švajcarske formule za usklađivanje penzija je u stanju da uspešno finansijski stabilizuje penzijski sistem u srednjem i dugom roku. Otuda se sa finansijskog stanovišta trenutno ne mogu identifikovati ozbiljniji rizici, pod pretpostavkom da će postojeći Zakon i propisana formula biti poštovani u budućnosti. Sa stanovišta socijalne adekvatnosti, očekuje se kontinuirano povećanje penzija u realnom iznosu. Ako se vrednost penzija posmatra relativno u odnosu na iznos zarada, očekuje se smanjenje ovog odnosa tokom čitavog projekcionog perioda. Smanjenje će biti relativno ograničeno u srednjem roku i izraženije u dugom roku. Međutim, i u dugom roku, očekivano smanjenje odnosa penzija i plata u Srbiji može se smatrati uporedivim sa drugim evropskim državama koje su, poput Srbije, uspešno finansijski stabilizovale svoje penzijske sisteme.

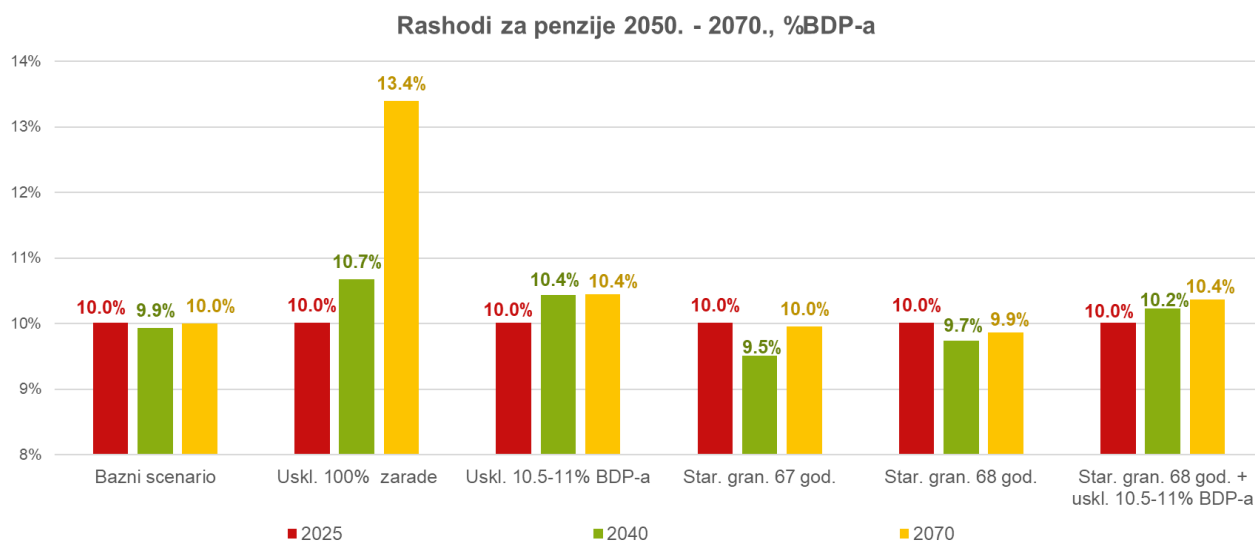
6. ALTERNATIVNI REFORMSKI SCENARIJI

Da li je projektovano smanjenje odnosa penzija i plata u dugom roku u Srbiji društveno prihvatljivo? Radi se o imanentno društveno-političkom pitanju i odgovor se mora dobiti kroz produktivan društveno-politički proces. Uloga dugoročnih penzijskih projekcija poput ove je da predstavljaju ulazni parametar i omogućće kredibilnu osnovu za vođenje društveno-političkog dijaloga. Moguće je da će usled očekivanog povećanja životnog standarda i povećanja penzija u realnom iznosu, smanjenje odnosa penzija i plata biti društveno prihvatljivo za većinu osiguranika. Uostalom, u nekim razvijenim zemljama poput Nemačke, odnos prosečnih neto penzija i plata već je iznosio manje od 40% tokom proteklih godina. Ukoliko pak preovlađujuće društveno stanovište bude da projektovano dugoročno smanjenje odnosa penzija i plata nije prihvatljivo - pravovremena implementacija penzijske reforme omogućila bi da se postepenim i relativno skromnim merama u srednjem roku otklone veći disbalansi u dugom roku. U tom cilju simulirali smo nekoliko alternativnih reformskih scenarija koji bi mogli da otklone ili umanje očekivano smanjenje odnosa penzija i plata u dugom roku. Pretpostavili smo da bi većina reformskih scenarija bila implementirana nakon 2032. godine, kada se završi tranzicioni proces u aktuelnom Zakonu koji propisuje povećanje starosne dobi za penzionisanje žena i njeno izjednačavanje sa muškarcima na 65 godina starosti.

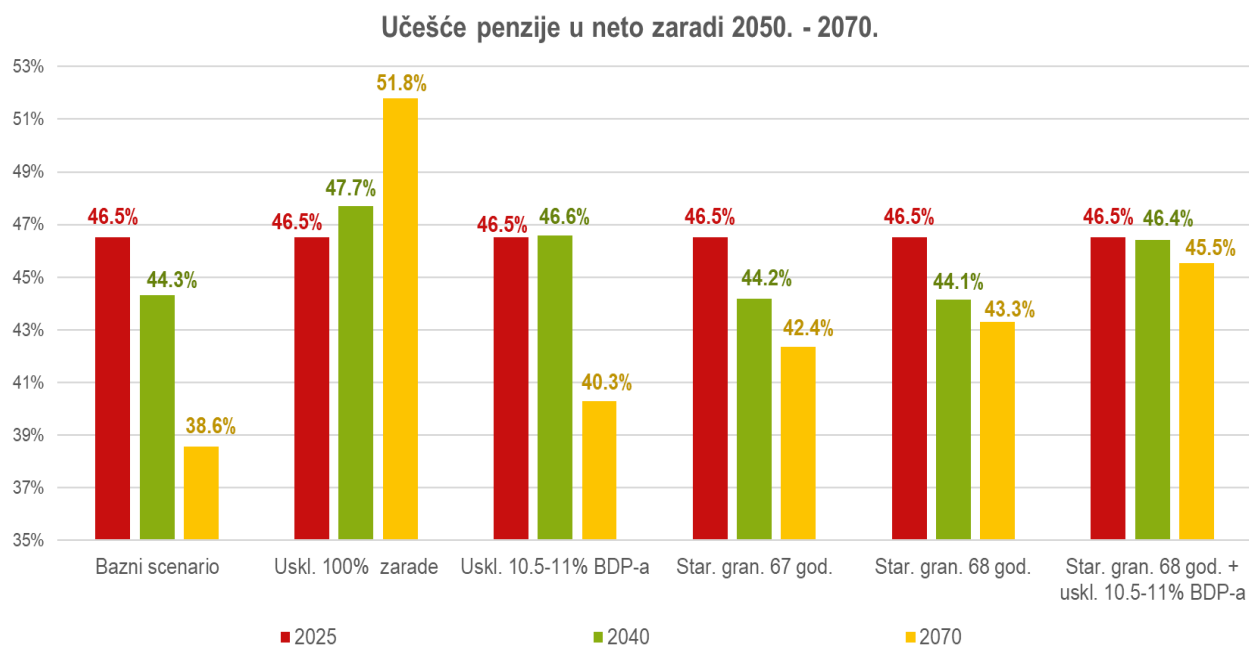
Simulirani su sledeći alternativni reformski scenariji:

- Usklađivanje penzija bezuslovno 100% sa rastom zarada počev od 2026. godine
- Povećanje ciljanog nivoa rashoda za penzije sa 10% na 10,5% BDP u okviru postojeće proširene švajcarske formule počev od 2026. godine
- Postepeno povećanje starosne dobi za penzionisanje za dva meseca godišnje, počev od 2033. godine do 2044. godine dok se starosna dob ne poveća na 67 godina starosti
- Postepeno povećanje starosne dobi za penzionisanje za jedan mesec godišnje, počev od 2033. godine do 2068. godine, što u velikoj meri prati prosečan rast očekivanog trajanja života sa 65 godina u istom periodu, dok se starosna dob ne poveća na 68 godina starosti
- Kombinacija pomenutog povećanja starosne dobi za penzionisanje na 68 godina starosti (jedan mesec godišnje) i povećanja ciljanog nivoa rashoda za penzije 10,5% BDP

Grafikon 15 – Projekcije efekata reformskih scenarija na nivo penzijskih rashoda

Grafikon 16 – Projekcije efekata reformskih scenarija na odnos penzija i plata

Bezuslovno usklađivanje penzija 100% sa rastom zarada očigledno nije finansijski održivo. Ukoliko bi se penzije безусловno i isključivo usklađivale 100% sa rastom zarada, odnos prosečne penzije i plate se ne bi smanjivao u srednjem ni dugom roku. Naprotiv, došlo bi i do očekivanog rasta odnosa penzija i plata, kao posledica očekivanog povećanja radnog staža koje će ostvarivati novi korisnici starosnih penzija u srednjem i dugom roku. Međutim, kao i u slučaju Slovenije ili Mađarske, ili pak bivše Jugoslavije tokom 80ih godina, ova mera ne može se smatrati finansijski održivom. Iako bi fiskalni troškovi bili naizgled skromni u kratkom roku, oni bi se akumulirali tokom vremena i doveli do drastičnih povećanja troškova koji bi u dugom roku iznosili 13,4% BDP i bili čak za trećinu veći u odnosu na bazni scenario definisan sadašnjim Zakonom.

Povećanje ciljanog nivoa rashoda za penzije za 0,5% BDP stabilizuje odnos penzija i platu u srednjem roku, ali ne i u dugom roku. Ukoliko bi se ciljani nivo javnih sredstava namenjen za isplatu penzija počev od 2026. godine povećao sa 10% na 10,5% BDP, to bi omogućilo da se u većem broju godina penzije indeksiraju 100% sa rastom zarada umesto samo sa 50% rasta zarada u okviru standardne švajcarske formule. Uz očekivana poboljšanja performansi na tržištu rada u vidu povećanih stopa zaposlenosti i participacije u srednjem roku, ovo bi bilo dovoljno da se odnos penzija i plata osetnije ne pogoršava u sledećih deceniju do dve. Međutim, u dugom roku će se pozitivni efekti iscrpeti i neminovno će doći do smanjenja odnosa penzija i plata usled demografskog starenja i očekivanog rasta stope zavisnosti penzijskog sistema (odnosa broja penzionera i broja osiguranika) u dugom roku.

Važno je napomenuti da bi povećano izdvajanje fiskalnih sredstava za penzije smanjilo konkurentnost srpske privrede i potencijalnu stopu privrednog rasta. Ukoliko bi se povećanje penzijskih sredstava finansiralo povećanjem stope penzijskih doprinosa to bi predstavljalo dodatno finansijsko opterećenje za aktivne radnike. Pored direktnog efekta redistribucije dohotka, od radnika ka penzionerima, ovakve mere izazivaju i negativne ekonomske posledice na funkcionisanje tržišta rada, poput smanjenja radne aktivacije, konkurentnosti radne snage ili podsticaja za poresku evaziju. Iz ovih razloga su javne politike u Srbiji, kao i u drugim zemljama u regionu i Evropi, poslednjih godina upravo fokusirane na fiskalno rasterećenje zarada. I u slučaju da se povećanje penzijskih rashoda finansira transferima iz budžeta, ponovo bi došlo do sličnih negativnih ekonomskih efekata. Naime, preusmeravanje postojećih budžetskih sredstava, od zdravstva, nauke ili obrazovanja ka penzijama, smanjilo bi kvalitet i/ili dostupnost nekih od vitalnih funkcija koje javni sektor treba da pruža, što bi se u krajnjoj liniji negativno odrazilo ne samo na kvalitet života već i na konkurentnost privrednog ambijenta. Takođe, ako bi se povećanje penzija finansiralo povećanjem drugih poreza, poput poreza na dodatu vrednost ili akciza, to bi ponovo predstavljalo opterećenje za građane i privredu. Brojna međunarodna istraživanja pokazuju da prekomerni obim poreskih davanja u slučaju zemalja u razvoju, poput Srbije, negativno utiču na dugoročne stope privrednog rasta. Sa ukupnim poreskim opterećenjem od 36,4% BDP Srbija je u 2025. godini već bila blago iznad proseka CIE zemalja, sugerišući izostanak prostora za dalja produktivna povećanja poreskih davanja.

Možemo primetiti da je postojeći nivo penzijskih rashoda od 10% BDP u Srbiji viši od proseka CIE zemalja.⁶ Poređenja penzijskih sistema među državama su nezahvalna jer zavise od puno različitih društvenih, demografskih i ekonomskih faktora. Međutim, ako nas prvenstveno interesuju efekti na konkurentnost domaće privrede, ima smisla porediti ukupne nivoe penzijskih rashoda među državama, jer na taj način merimo finansijsko opterećenje koje privreda jedne države mora da podnese za isplatu penzija. Privrede koje manje troše na penzije imaju višak sredstava na raspolaganju za druge svrhe, poput obrazovanja, istraživanja ili smanjenja poreskih stopa, što su sve potencijalni kanali za povećanje konkurentnosti i posledično povećanje dugoročne stope privrednog rasta. U Tabeli 2 možemo videti da (neto) penzijski rashodi u CIE zemljama iznose nepunih 9% BDP-a u proseku. Činjenica da Srbija na penzije izdvaja oko 1% BDP više od proseka CIE zemalja znači da nam toliko sredstava manje ostaje za alternativne upotrebe, poput investicija u obrazovanje ili istraživanje, koje bi mogle da srpsku privredu učine konkurentnijom, povećaju

⁶ Penzijske rashode ne poredimo za zemljama Zapadne Evrope koje su daleko razvijenije od Srbije i koje u određenom kontekstu mogu „da dozvole“ relativno skromne stope privrednog rasta. Sa druge strane, sa nivoom životnog standarda od svega 51% EU proseka, Srbija mora da beleži visoke stope privrednog rasta ukoliko želi da bude u prilici da sustigne i zemlje Istočne Evrope.

dugoročnu stopu privrednog rasta i samim tim povećaju standard svih građana, uključujući penzionere. Otuda povećanje izdvajanja za penzije u kratkom roku može da poveća odnos penzija i plata, ali ako prouzrokuje usporavanje stope privrednog rasta u srednjem i dugom roku, može rezultovati skromnijim stopama za usklađivanje penzija i samim tim skromnijih iznosima penzija u realnom iznosu nego što bi se očekivalo u slučaju konkurentne privrede sa visokim stopama privrednog rasta. Grčka kriza predstavlja ekstreman primer ovakvog scenarija, gde su kratkovida povećanja penzija preko ekonomskih mogućnosti zemlje na kraju dovela do krize koja je drastično smanjila standard svih građana, uključujući penzionere.

Tabela 2 – Neto javni rashodi za penzije u CIE zemljama, % BDP

	2022	2023	2024
Bugarska	9,5	10,2	10,6
Hrvatska	8,9	9,5	10,2
Češka	8,7	8,8	8,2
Poljska	8,9	9,1	9,6
Estonija	7,1	7,4	7,7
Mađarska	7,7	7,9	7,9
Slovenija	9,7	10,0	10,1
Slovačka	8,5	9,6	9,4
Rumunija	8,3	8,1	9,1
Litvanija	6,4	6,7	7,0
Letonija	6,9	7,1	6,8
CIE - 11 prosek	8,2	8,6	8,8

Izvor: *Ageing Report 2024* -Statistički Aneks

Oba pristupa postepenom povećanju starosne granice značajno poboljšavaju odnos penzija i plata u dugom roku. Kao što je ranije naglašeno, dugoročne penzijske projekcije omogućavaju da se potencijalni problemi pravovremeno identifikuju i otklone relativno skromnim reformama u sadašnjosti. Ukoliko je većinsko društveno stanovište takvo da postoji želja i volja se predupredi smanjenje odnosa penzija i plata u dugom roku, racionalno i društveno odgovorno je razmišljati o sprovođenju reformskih mera već u kratkom roku umesto čekati da se ovaj scenario materijalizuje u dugom roku. Očigledan negativan primer u ovom kontekstu predstavlja društveno neodgovoran pristup sučeljavanja sa posledicama demografskog starenja u Jugoslaviji tokom 80ih godina, kao i u Srbiji tokom 90ih godina – kada je više decenija odlagano neophodno povećanje starosne dobi za penzionisanje. Kao rezultat, Srbija je na početku tranzicije 2001. godine bila fiskalno primorana da „preko noći“ poveća starosnu granicu za tri godine. Ovakav iznuđeni pristup ne smatra se dobrom praksom jer je izaziva veliki i nagli šok za generacije koje su planirale da se penzionišu u periodu pre naglog povećanja starosne granice. Umesto toga, dobra praksa nalaže da se povećanje starosne granice najavi ranije i da se implementira postepeno, po nekoliko meseci tokom kalendarske godine, kako bi obuhvaćene generacije radnika imali dovoljno vremena da se finansijski i ekonomski prilagode pooštrenim pravilima penzionisanja.

Povećanje starosne granice predstavlja ekonomski najpoželjniji pristup za povećanje odnosa penzija i plata. Analizirani scenariji povećanja starosne granice, za jedan ili dva meseca godišnje, omogućavaju dovoljno dugačak tranzicioni period da se obuhvaćene generacije radnika adekvatno pripreme za kasniji odlazak u penziju. Takođe, predloženo povećanje starosne granice

načelno prati produženje životnog veka koje se očekuje u narednim decenijama (Tabela 1).⁷ Povećanjem starosne granice radnici bi duže ostajali na tržištu rada, što bi smanjilo stopu penzijske zavisnosti i posledično omogućilo povoljniji odnos penzija i plata u dugom roku. Eventualna primena ovih mera podrazumevala bi i odgovarajuće promene od strane poslodavaca, poput podržavanja radne aktivnosti starijih radnika i prilagođavanja uslova rada.

Primetno je povećanje broj penzionera koji aktivno nastavljaju sa radom nakon formalnog penzionisanja. Zakonskim izmenama je korisnicima starosne penzije omogućeno da nesmetano nastave da rade i budu prijavljeni za plaćanje penzijskih doprinosa i nakon formalnog penzionisanja. Ovu mogućnost tokom prethodnih godina koristi rastući broj penzionera. Sličan trend „rada nakon penzionisanja“ odranije je prepoznat u razvijenijim državama. Sa stanovišta penzijskog sistema, a potencijalno i sa stanovišta pojedinačnih korisnika, ekonomski efikasniji ishod bio bi kasnije penzionisanje, ukoliko bi penzijski sistem adekvatno nagrađivao i podsticao osiguranike da se svojevoljno odluče za kasnije penzionisanje (ukoliko su u mogućnosti i tako žele). Otuda bi bilo svrsishodno, po ugledu na sve veći broj evropskih zemalja, u narednom periodu razmotriti opcije za uvođenje bonusa za svaki mesec kasnijeg penzionisanja nakon 65 godine, na isti način kao što se penalizuje prevremeni odlazak u penziju. Na ovaj način bi se, i bez zakonskog povećanja starosne granice, delimično povećala efektivna dob osiguranika pri penzionisanju i posledično delimično smanjila stope penzijske zavisnosti.

Kombinacija povećanja starosne granice i povećanja nivoa penzijskih rashoda za 0,5% BDP bi mogla da praktično stabilizuje odnos penzija i plata u srednjem i dugom roku. Kao što smo videli, povećanje granice za penzionisanje je ekonomski efikasan način da se poveća odnos penzija i plata u dugom roku. Iako bi oba analizirana scenarija povećanja starosne dobi dovela do značajnog povećanja penzija, i dalje bi odnos penzija i plata u dugom roku bio niži nego što je trenutno slučaj. Potencijalno povećanje nivoa penzijskih rashoda na 10,5% BDP, zajedno sa pomenutim povećanjem starosne granice, moglo bi da predupredi smanjenje odnosa penzija i plata i u dugom roku, tokom analiziranog projekcionog perioda. Međutim, i u ovom slučaju bi postojao ranije opisani problem smanjenja konkurentnosti i potencijalnog smanjenja dugoročne stope privrednog rasta, što bi posledično moglo da dovede do niže realne stope usklađivanja penzija.

Na kraju, važno je napomenuti da se održanje relativnog životnog standarda može postići i mimo javnog penzijskog sistema – privatnim oblicima štednje za starost. Trend demografskog starenja smanjio je odnose penzija i plata širom Evrope tokom prethodnih decenija. Svesni ograničenih mogućnosti javnih penzijskih sistema, radnici, koji su u mogućnosti, preuzimaju sopstvenu inicijativu i dodatno privatno štede za penziju – putem polisa životnog osiguranja, penzionih fondova, ulaganja u nekretnine i slično. Iako sistematizovani i uporedivi podaci o svim različitim oblicima privatne štednje nisu dostupni, osnovne finansijske statistike u mnogim zemljama, uključujući Srbiju, ukazuju da je povećano prisustvo dodatne privatne štednje za starost kod tekućih generacija radnika, u odnosu na prethodne. Ipak, da bi dobrovoljna privatna štednja radnika za starost bila organizovana na efikasan način, i da bi omogućila maksimizaciju benefita za osiguranike, potreban je određen stepen državne intervencije i/ili organizacije.

⁷ Pojedine evropske države propisuju automatsko povećanje starosne granice sa očekivanim produženjem životnog veka starijeg stanovništva, što je takođe operativni pristup koji je moguće razmatrati. Scenario povećanja starosne dobi za jedan mesec, od 2033. do 2068. godine, koji smo analizirali u ovoj studiji zapravo veoma blisko prati očekivano povećanje trajanja života sa 65 godina u Srbiji. U tom kontekstu, ovaj scenario adekvatno opisuje ishode koji bi se mogli očekivati od potencijalne primene sistema automatskog povećanja starosne granice u Srbiji.

Ne može se reći da je sistem dobrovoljnih privatnih penzijskih fondova ispunio očekivanja da postane efikasan i relevantan izvor dodatnih prihoda u starosti. Da bi, po uzoru na razvijenije evropske države, Srbija na sistemski način organizovala i stimulisala dodatnu privatnu penzijsku štednju, pre dve decenije zakonski je regulisano funkcionisanje dobrovoljnih privatnih penzijskih fondova. Štednja u penzijskim fondovima uživa ekskluzivne poreske olakšice u vidu oslobađanja od poreza i doprinosa na zarade do određenog limita, koje nisu dostupne za druge oblike dugoročne štednje, poput životnog osiguranja. Pa ipak, nakon bezmalo dve decenije funkcionisanja, samo 10% radnika ima otvorene račune u privatnim penzijskim fondovima, dok svega 3% radnika iole redovno štedi u njima (Fiskalni savet, 2022). Visina naknada koje penzijski fondovi u Srbiji naplaćuju je osetno iznad dobre međunarodne prakse, dok su prinosi neprimereno niski. U periodu od 2007. do 2025. godine prosečna realna stopa prinosa penzijskih fondova iznosila je svega 1,2% godišnje i bila je osetno niža od stope realnog rasta BDP-a koja je iznosila 2,3% u istom periodu. Ovakvi ishodi ukazuju na ekonomski neefikasnu organizaciju sistema dopunske privatne štednje koja zahteva odlučne reformske mere kako bi građanima mogla da pruži adekvatne stope prinosa i predstavlja relevantan izvor prihoda u starosti.

7. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Uloga dugoročnih projekcija je da omoguće kredibilnu osnovu za produktivno društveno sučeljavanje sa penzijskim posledicama demografskog starenja. Srbija se, kao i sve druge evropske države, suočava sa izraženim demografskim starenjem koje stvara finansijske pritiske na funkcionisanje penzijskog sistema. U ovom kontekstu, društva moraju da se opredele za kombinacije nepopularnih mera poput povećanja starosne dobi za penzionisanje i smanjenja odnosa penzija i plata kako bi očuvale makro-fiskalnu stabilnost. Odlaganje nepopularnih, ali neophodnih, penzijskih mera samo uvećava fiskalne probleme koji mogu eskalirati i izazvati duboku krizu, kao na primeru Grčke.

Dosadašnje mere penzijske reforme obezbeđuju finansijsku stabilnost penzijskog sistema Srbije u srednjem i dugom roku. Automatski makroekonomski stabilizator koji je 2022. godine ugrađen u švajcarsku formula za usklađivanje penzija osigurava da rashodi za penzije „gravitiraju“ oko ciljanog nivoa od 10% BDP. Na ovaj način, demografsko starenje ne izaziva finansijsku destabilizaciju penzijskog sistema i primarno se manifestuje kroz smanjenje odnosa penzija i plata u dugom roku.

Očekivano demografsko starenje će u Srbiji u srednjem roku biti manje izraženo nego u velikom broju evropskih zemalja. Usled očekivanog nastavka trenda povećanja zaposlenosti, kao i činjenice da se čitava baby-boom generacija već penzionisala, negativni efekti demografskog starenja na penzijski sistem će u Srbiji biti manje izraženi u srednjem roku nego u većini evropskih zemalja. Posledično, odnos prosečne penzije i plate se očekuje da 2040. godine bude tek marginalno niži nego 2025. godine. U dugom roku, ovi pozitivni efekti se iscrpljuju i odnos penzija prema platama dodatno opada, na očekivanih 38%, što je načelno u skladu sa očekivanjima i u drugim evropskim zemljama. Društveno-političke preferencije mogu zahtevati sprovođenje preventivnih mera kako bi se obezbedio veći odnos penzija prema platama u dugom roku.

Ukoliko postoji većinska društveno-politička podrška, očekivano smanjenje odnosa penzija i plata u dugom roku moguće je produktivno preventivno adresirati. Ekonomski najpoželjniji pristup za povećanje odnosa penzija i plata u dugom roku je povećanje (efektivne) starosne dobi za penzionisanje. Ukoliko se ovakva mera pravovremeno najavi i postepeno sprovodi, mogu se minimalizovati negativni efekti na pripadnike tranzicionih generacija koje će biti pogođene reformom. Povećanje odnosa penzija i plata putem povećanog izdvajanja za penzijske rashode je moguće, ali povlači smanjenje konkurentnosti domaće privrede i potencijalne stope privrednog rasta, što za krajnji ishod može imati smanjenje realne stope usklađivanja penzija i negativne efekte na životni standard u dugom roku. Delimično povećanje životnog standarda penzionera moguće je postići i putem dobrovoljnih oblika privatne štednje, ali postojeći sistem penzijskih fondova karakterišu izrazite neefikasnosti koje zahtevaju temeljnu reformu ako se očekuju da ovo postane relevantan izvor penzionerskih prihoda.

Iznesene projekcije predstavljaju najbolju trenutnu procenu uzimajući u obzir dostupne informacije i korišćene pretpostavke. Svaki model nužno je simplifikacija stvarnosti, i svaka projekcija će, u manjoj ili većoj meri, odstupati od stvarne realizacije događaja u budućnosti. Projekcije prezentovane u ovoj studiji urađene su u skladu sa opšte prihvaćenim profesionalnim standardima i predstavljaju najbolju moguću prognozu, na osnovu dostupnih informacija. Važno je razumeti da se iznete projekcije oslanjaju na set, eksplicitnih i implicitnih, pretpostavki. Primer eksplicitne pretpostavke korišćene prilikom izrade demografskih projekcija i očekivanih migracionih kretanja je da će Srbija postati članica Evropske Unije u narednih deset

godina. Projektovana makroekonomska kretanja u srednjem roku ekstrapoliraju nastavak pozitivnih trendova iz prethodnih godina, implicitno pretpostavljajući da će Srbija uspeti da izbegne „zamku srednje razvijenosti“. Otuda će validnost iznetih projekcija zavisiti od stepena ispunjavanja projekcionih pretpostavki. Kako nove informacije postaju dostupne, postoji mogućnost i potreba da se korišćeni podaci i pretpostavke delimično revidiraju, zbog čega Evropska Unija propisuje da se dugoročne penzijske projekcije revidiraju na svake tri godine. Ova studija može se smatrati prvom u nizu studija koje će nadležne institucije Republike Srbije objavljivati u redovnoj dinamici u narednim godinama, sa ciljem da se obezbedi kredibilna profesionalna osnova za održivo dugoročno upravljanje penzijskim sistemom Srbije.

REFERENCE

- Altiparmakov, N. (2024) „Nastanak, razvoj i kriza javnog penzijskog sistema u bivšoj Jugoslaviji“, *Budućnost starenja* (urednici, N. Lalić i V. Kostić), Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd
- Bučić, A. (2025) “Penzijski simulacioni model starenja za Republiku Srbiju – Korisnički priručnik”, Beograd, decembar 2025. godine.
- Vlada Srbije (2025) “Revidirana Fiskalna strategija za 2026. godinu sa projekcijama za 2027. i 2028. godinu“, Beograd, Oktobar 2025. godine, dostupno na: [GYMqnl_690ddfe3d35ca.pdf](#)
- Fiskalni savet (2022) “15 godina privatnih penzionih fondova u Srbiji; Dosadašnji razvoj I preporuke za reforme”, Beograd, januar 2022. Godine, dostupno na: [FS 2022 Privatni PF u Srbiji.pdf](#)
- Hines J. and Taylor, T. (2005). “Shortfalls in the Long Run: Predictions about the Social Security Trust Fund”, *Journal of Economic Perspectives* Vol. 19, Num. 2
- Kangur, A., N. Kalavrezou and D. Kim. 2021. “Reforming the Greek pension system”, *IMF Working Paper* WP/21/188, Washington, USA
- Penev, G. (2025) „Projekcije stanovništva Srbije od 2025. do 2070. godine“, Fiskalni savet Srbije, Beograd, Mart 2025. godine, dostupno na: [Demografske projekcije Srbija do 2070](#)
- Republički zavod za statistiku (2024) “Projekcije stanovništva Republike Srbije 2022-2052”, dostupno na [publikacije.stat.gov.rs/G2024/Pdf/G20246009.pdf](#)
- Stanovnik, T. 2002. “The Political Economy of Pension Reform in Slovenia” in *Pension Reform in Central and Eastern Europe Part 2*, (ed) Fultz, E. International Labor Office